

הישיבה המאתיים-ותשע של הכנסת השישית

יום שני, כ"ו תשרי תשכ"ח (30 אוקטובר 1967)

ירושלים, הכנסת, שעה 16.01

א. אזכרה לחללי המשחתת "אילת"

התקפה וזדונית של אויבנו. אנחנו מביעים תנחומים למש-
פחות. יהי רצון שלא נדע דאכה עוד.
(הכנסת מכבדת את זכר החללים בקימה)

היו"ר ק. לוז: אני פותח את המושב השלישי של הכנסת השישית.
נעלה את זכרם של חללי המשחתת "אילת" והחיילים
של חיל הרגלים ומשמר הגבול, שנפלו תוך מאבק נגד

ב. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

אישור הוראות: א. בצו שעת חירום (שיעור תשלום
חובה) (תיקון מס' 22), תשכ"ז-1967; ב. בצו שעת
חירום (שיעור תשלום חובה) (תיקון מס' 23), תשכ"ז-
1967. 2. הצעות לחיקוני לשון בתקנון. 3. דין-וחשבון
כולל של הכנסות והוצאות המדינה לשנה שנסתיימה
ביום 31 במארס 1967 - מטעם משרד האוצר.

היו"ר ק. לוז: נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן
הכנסת.

מ"מ מזכיר הכנסת ת. ליאור: ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע
כי היום הונחו על שולחן הכנסת: 1. החלטות בדבר

ג. הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני

הכותל המערבי, שריד בית קודשנו ועברנו ההיסטורי,
ובקבר רחל. זו הפעם הראשונה בדורנו שיהודים יכולים
להתפלל במערת המכפלה בחברון, עיר האבות. נתקיים
בנו: יש שכר לפעולתך ושבנו בנים לגבולם".

עלי לציון כי גם הפעם, כבפעמים הקדמות, תבעו
האוי"ם והמעצמות הפסקת אש בין הצדדים הלוחמים.
ישראל הודיעה כי היא מוכנה לקבל הפסקת אש באזור
בתנאים כפי שנתקבלו בהמשך התגברותו על התוק-
פנות, ובתנאי מפורש שהצד השני אף הוא יקבלה,
יכבדה ויקיימה. אך הפעם חייב העולם להבטיח שלא
תישנה תוקפנות אויבנו. אם כי גברה היום הנטיה
להבנת המצב במזרח התיכון, הרי חובה על הקהילה
הבין-לאומית להבטיח שלום קבע באזור. על מועצת
הבטחון ועצרת האו"ם להימנע מכל צעד שיכביד על
ישראל לנהל משא-ומתן עם שכנותיה להשגת שלום
מוסכם.

בימי הכוונות והמלחמה למדנו לדעת כי אף שאין
אנו נעדרים אהדה ותמיכה בעולם, הרי עם כל זה,
יכולים אנו לסמוך קודם כל רק על כוחנו שלנו ועל
העם היהודי. בשעות המבחן החמורות למדינת ישראל,
ראינו את עמנו בתפוצות מתלכד סביב מדינת היהודים.
חיונו בהתרענונות הקשרים בין יהדות העולם לבין יש-
ראל ונפעמנו מעומק האחריות שהראו אחינו במדינות
העולם כלפי מולדתם הנצורה.

אחריות זו באה לידי ביטוי לא רק בהשתתפות
חומרית נכבדה, אלא גם בהתנדבות של בנים ובנות
לעמוד אתנו שכם אחד במערכה הכבדה על-ידי מילוי
מקום יוצאי הצבא במשק ובעבודה.

היו"ר ק. לוז: אנחנו עוברים לסעיף ב' של סדר-היום: הודעת
ראש הממשלה. רשות הדיבור לראש הממשלה.

ראש-הממשלה ל. אשכול: אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, שעה שהכריז
נשיא המדינה בליל העצמאות תשכ"ז, כי למחרת היום
תתחיל שנת העשרים למדינת ישראל, לא שיער איש
שהתגיונות יפתחו השנה בירושלים השלמה ויתקיימו
על רקע מאורעות כבירים שהתרחשו במדינה לפני
חודשים אחדים.

ראוי שעמנו וכל עמי תבל יזכרו כי בין 15 במאי
ל-5 ביוני נכרתה ברית תוקפנות משולשת נגד ישראל
ונערכה נגדה מכות מלחמה אדירה בשלוש חזיתות.
השתמשנו בזכותנו להגנה לאומית עצמית. הדפנו
את התוקפנים והבסנו את התוקפנות.

בנאומו בכנסת ביום 12 ביוני 1967, יומיים אחרי
שנסתיימו הקרבות שנכפו עלינו, עשיתי ראשית סיכום
של מלחמת ששת הימים. אמרתי אז בין השאר: "מת-
כנסים אנו כשבשורת הנצחון בפנינו. נהדפה תוקפנות
האויב, נשבר דובו המכריע של כוחו, הושמדה מכונתו
הצבאית, טוהרו בסיסי התוקפנות, הוסר אוויר המלחמה
מעל המדינה. השמים מעל לראשנו בטוחים. סולק
האיום על ירושלים, על שפלת החוף, על ישובי הצפון,
על ישובי הרצועה, וסולק האיום על הנגב והגליל. צה"ל
שולט בחצי-האי סיני בואכה תעלת סואץ, בגדה המע-
רבית של הירדן וברמת הגולן. המעבר דרך מצרי טירן
ובמפרץ אילת - חופשי. ירושלים אותדה. זו הפעם
הראשונה מאז קום המדינה שיהודים מתפללים ליד

מדינה שעמה היה הקרבן העיקרי של הנאציזם, ואשר בה מצאו מקלט מאות אלפים משרידי השואה. על כגון דא ייאמר: „טול קורה מבין עיניך“.

מדינות ערב, שזממו להחניק את ישראל, מתואדות בדברי נציגיה של ברית-המועצות כחפות מכל פשע וזדון. לאחר הצגת תמונה מסולפת ומעוותת של המציאות, ומתוך מאמץ לגונן על מצרים התוקפנית, תבעה ברית-המועצות מישראל במושב החירום תביעות שלא התיישבו עם המצפון והמוסר הבין-לאומיים. ברית-המועצות, במקום לתת יד להגבלת נשק ולקירוב השלום, החלה להזרים שוב, אחרי מלחמת ששת הימים, נשק בכמויות עצומות למצרים.

יותר משלושה שבועות התוועדה או עצרת האו"ם עד אשר הצליחה להגיע לכלל הצבעה. אבל אף אחת מן ההצעות לא קיבלה את הרוב הדרוש.

בין כל הנאומים שנשמעו מפי מדינאי העולם בעצרת ומחוצה לה, בולט נאומו החשוב של נשיא ארצות-הברית, מר לינדון ג'ונסון, מיום 19 ביוני, בו קבע את מדיניותה של ארצות-הברית באזור אחרי הקרבות.

עצרת החירום דחתה את הגסינונות להטיל על ישראל את האחריות למצב שנוצר ולתבוע להחזיר את המצב לקדמותו.

השלב השני של הדיונים באותה עצרת נפתח ב-12 ביולי, ונסתיים ב-22 ביולי 1967, בהחלטה להפסיק את מושב החירום וללסמיך את נשיא העצרת לכנס את המושב כשיהיה צורך בכך.

לאחר מכן ניסו מדינות ערב, ללא הצלחה, לכנס את מועצת הבטחון לדיון מחדש בבעיה. יזמה זו לא השיגה מטרותיה.

ב-18 בספטמבר קיבלה העצרת הצעה נוהלית המ-עבירה את הנושא לדיון במושב ה-22 של העצרת הכללית.

לפני זמן-מה, כידוע, נסתיים הוויכוח הכללי בעצרת הרגילה של האו"ם. עתה אנו עומדים לפני שלב שלישי בדיוני מועצת הבטחון או עצרת האו"ם.

בינתיים התקיימה, רבותי, כפי שידוע לכולכם, ועידת-הפיסגה הערבית בחארטום. החלטותיה ידועות. בהמשך להודעת ממשלתנו בנדון מיום 3 בספטמבר עלי לקבוע: מדינות ערב מחזיקות בעמדתן שלא להכיר במדינת ישראל ולא לבוא עמה במשא-ומתן, ושלא לכרות עמה חוזה שלום.

ישראל מביעה את תקוותה כי עמי העולם וממש-לותיהם לא יתעלמו מעובדה חמורה זו, והעומדת בניגוד גמור למשפט הבין-לאומי ולעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

נוכח עמדתן זו של מדינות ערב, תוסיף ישראל לקיים במלואו את המצב כפי שנקבע בהסכמי הפסקת האש ותבצר מעמדה, בהתחשב עם הצרכים החיוניים של בטחונה והתפתחותה.

ישראל חוזרת ומדגישה כי רק בשלום של קבע, על יסוד משא-ומתן ישיר בינה לבין מדינות ערב, טמון הפתרון לבעיות האזור.

ישראל רוצה ומוכנה לפעול למען שלום עם מדינות

ארים על נס את הזהות הנרגשת של דעת-הקהל העולמית עם מאבק ישראל על קיומה ועם החלטתה הנחושה להבטיח תנאי שלום ובטחון. מלחמת ששת הימים נסתיימה בהפסקת אש, והחל מאבק מדיני, שנמשך עד היום, ואשר לפי כל הסימנים מחרף והולך. במאבק זה לחמה ישראל על זכות קיומה, קיום של כבוד ושלום, מתוך קביעה ברורה שהמצב אשר שרר לפני 5 ביוני 1967, לא יחזור עוד.

המאבק המדיני נפרש על פני האו"ם ומוסדותיו ובבירות העולם. בהצעות ההחלטה שהוגשו למועצת הבטחון באמצע חודש יוני כבר נסתמו קווי המערכה המדינית, שהתפתחה והחריפה אחר-כך, בחודשים הבאים, ביתר שאת. בקרב הקהילה הבין-לאומית הסתמו שתי דעות מרכזיות. הדעה האחת גורסת שאין לדרוש מישראל לחזור למצב שמלפני מלחמת ששת הימים. מותר להניח כי דעה זו מכירה בעובדה שבמשך עשרים שנה לא עלה בידי האו"ם לפתור את הסכסוך הישראלי-ערבי. את בעיות האזור צריכים לפתור עמי האזור עצמם, ורק הם עשויים להכיר את המצב לאשורו ולהביא את השלום. לפי דעה זו פתרונות של טלאי על גבי טלאי אינם יכולים לבוא במקום פתרון יסודי וכולל שפירושו שלום.

על-פי הגירסה השניה יש להחזיר את הגלגל אחורנית. דעה זו, השניה, מוכנה להיאחז בנוסחאות ובהצ-הרות שאינן מביאות לידי שלום ברי-קיימא ושאינן בהן אלא אחיות-עניינים בלבד. מי שמכיר את האזור יבין ויודה שלנוסחאות אלו אין שחר. הן מהוות בידוען ובלא יודעין פתח לאיבה מחודשת.

על רקע התפצלות זו לשתי גישות עיקריות הועלו בזירה הבין-לאומית, ובראש וראשונה באו"ם, הצעות החלטה שונות.

כבר ב-14 ביוני, ארבעה ימים לאחר הקרבות, הגיע מאבק המדיני של ישראל לשלב הכרעה ראשון, שנסתיים בכשלון מתנגדי. רק ארבע מתוך חמש-עשרה המדינות חברות מועצת הבטחון תמכו בסעיפי הגיוני והאשמת ישראל בתוקפנות. ורק שש מתוך חמש-עשרה המדינות תבעו את נסיגת הכוחות הישראליים אלאתר, ללא תנאי, כפי שהציעה ברית-המועצות.

לאור כשלון זה החדיעה ברית-המועצות כבר ב-15 ביוני על רצונה לכנס את עצרת האו"ם לישיבת חירום, במגמה ברורה לפגוע במעמדה ובזכויותיה של ישראל, תוך חידוש גורמי המתיחות.

במושב החירום של העצרת, שנפתח ב-17 ביוני, הטיחה ברית-המועצות דברי קיטרוג ארסיים נגד יש-ראל, ומאז היא ממשיכה בכך. מתמיה ומכאיב לראות מעצמה זו, אשר בשעתו תמכה בהקמת המדינה היהודית, כיצד היא מצויה באור מסולף ומעוות את האידא-לים של הציונות, זה מפעל התקומה והשחרור היהודי במולדת, ששכנת כליה ריחפה עליו, ומשווה אותם לגא-ציון. מצער ומדהים כיצד ברית-המועצות, העומדת עתה לחוג חמישים שנה למחפכתה, בה הבטיחה להביא גאולה לאדם, לעם וללאום, כיצד מדינה זו — שצבאה יחד עם צבאות בעלות-הברית זכה לקרוא דרור למאות אלפים כלואים במחנות הריכוז הנאציים — יורדת מתוך משטמה, המזכירה את הימים החשוכים שלפני הפלת משי-טר הדיכוי של הצאר, לשפל מדרגה כזה של חירוף וגיאוץ

17 וסוחוי 7, במקום אלה שהושמדו במלחמה. הם קיבלו גם מספר נוסף של ספינות סובייטיות מצוידות בטילים מדגם אוסה.

גם סוריה ועיראק נהגו מידה הרחבה של ברית-המועצות. מאז יולי השנה מגיעות אוניות עם רכש סובייטי לסוריה. בין השאר, היא קיבלה מטוסי קרב ונשק אחר, במקום אלה שהושמדו בקרבות, כתוצאה מהתקפות שלה. העיראקים קיבלו מברית-המועצות טנקים מסוג טי. 55 ומטוסים מדגם מיג 21. ירדן אף היא חוזרת ומתחמשת, ובין היתר קיבלה מעיראק גדוד טנקים מדגם "צנטוריון".

רבותי, נוכח שפע הנשק הזורם אל מדינות ערב, חייבת ישראל לדאוג שלא תהיה יד האויבים התוקפים על העליונה, הלילה, בנשק ובציוד. כשם שבעבר לא פיגרו אחרי האויב והקפדנו לחתור למאזן שהבטיח לנו את הכוח הדרוש לנצחוננו במלחמה, כך הנונו עושים עתה כל מאמץ כדי לצייד את צה"ל בכל סוגי הנשק והציוד הדרוש והאפשרי לגונן על ישראל.

אני קובע בצער כי ממשלת צרפת, אשר במשך שנים הראתה ידידות רבה לישראל והבנה רבה לצורכי בטחונה, שינתה לפתע את מדיניותה כלפנו בעיצומה של הסכנה שרייפה עלינו. אנו מקווים כי צרפת תשוב ותושיט את עזרתה, ותבין כי בחיזוק ישראל התקווה להשכנת שלום באזור.

אולם, בינתיים מחזקים משלוחי הנשק החדשים לאזורנו את ידי אויבנו, בעיקר את מצרים. מדינה זו, שצבאה הובס במלחמת ששת הימים, מחדשת תוקפנותה, לאחר שמרבית ציודה הושב לה. המצרים גם יזמו בכל החודשים שלאחר הקרבות ולאחר הפסקת האש תקריות באזור תעלת סואץ.

תוקפנותם של המצרים לאחר מלחמת ששת הימים הגיעה לשיאה בהתקפה הנפשעת אשר ערכו על משחתת חיל-הים "אילת" בים הפתוח. התקפה רצחנית זו הביאה לטביעתה של המשחתת ולאבדן חיי עשרות חיילים ופציעתם של עשרות חיילים נוספים. המשחתת "אילת" נמצאה מחוץ למי החופים של מצרים בעת ההתקפה. התקפת הטילים הנפשעת היתה הפרה מסוכנת ביותר של חוקי השיט הבין-לאומיים ושל הסכמי הפסקת אש. עלי לציין את האכזריות המיוחדת של התקפה זו, כאשר גורו טילים נוספים על אנשים פצועים המצילים נפשם בתוך הים. נזכור את גבורתם של מלחי האוניה, אשר בהיותם פצועים ושוחתי דם, החזיקו מעמד שעות רבות בשייטת בתוך מימי הים בצוותא שירי עיבוד והתגברות, תוך בטחון ואמונה שהצלחתם תבוא, והיא באה.

בשידורי לעם ביום 22 באוקטובר 1967 הוזהרתי כי "דמי חיילינו לא יהיו הפקר". אוסיף ואומר: לא בים ולא ביבשה. ישראל תוסיף להבטיח את זכויותיה לה ולהדוף כל תוקפנות בכל דרך ובכל זמן הנראים לה נכונים וצודקים. לאחר מעשה הדמים הפיזי הזה המ-שיכו המצרים, כעבור ימים, בפתיחת אש בסביבת הסואץ; צה"ל השיב מהלומת אש על מיתקני האויב באזור התעלה.

מועצת הבטחון שכנסה בעקבות ההתפתחויות החמורות האחרונות פנתה לשני הצדדים לקיום הפסקת

ערב השכנות לה. היא לא תשלים עם הסגר, חרם, מצור ותוקפנות מכל צורה שהיא.

ישראל מוכנה לקיים משא-ומתן ישיר עם כל מדינות ערב השכנות, או עם כל אחת מהן בנפרד.

אנו מוכנים לשיתוף-פעולה כלכלי ולתיכנון אזורי עם כל המדינות באזור.

נקיים שיתוף-פעולה בחיפוש פתרון לבעיית הפ-ליטים. בעיה אנושית זו יכולה וצריכה למצוא את פתרונה במסגרת תכנית בין-לאומית או אזורית, בדומה לפתרון של בעיות דומות בארצות אחרות.

הממשלה תעשה לקיום יחסים צודקים והוגנים עם האוכלוסיה בשטחים שבשליטתנו, תוך שמירת הסדר והבטחון.

בעוד עומד בתוקפו הסירוב של מנהיגי ערב לשלום, שבא על ביטוי בוועידת חארטום ומעל בימת האו"ם, הרי נראה כי ישנה התלבטות בעולם הערבי לגבי הגישה למדינת ישראל. התוחלת לשלום בעתיד תלויה בשלושה דברים עיקריים: א) יכולת ההרתעה וההגנה של ישראל; ב) אי-התערבות המעצמות באזור לטובת המכריזים לעיני העולם ולעיני האו"ם כי אין הם מוכנים לשבת אל שולחן הדיונים לשיחות שלום, וכי כל מא-וויים - להשמיד ולכלות מדינה שהיא חברה באו"ם; ג) הימנעות המעצמות והאו"ם מניסוחים מעורפלים ונבובים, כמו הצהרות על הפסקת מצב לוחמה ללא הסדר שלום ממש. הצהרות ריקות טומנות בחובן רק סכנה של חיזוק אלה שפניהם למלחמה. לקראת אפשרות של דיון מחדש באו"ם, תצוין מסכת המחדלים של האו"ם במזרח התיכון משך עשרים שנה. למרבה הצער ולמרות רצונם הטוב של כמה מחבריה, לא יכלה מועצת הבטחון של האו"ם לעשות מאומה כדי לעצור את התגברות הסכנה לישראל בחדשים מאי-יוני השנה. רצוני להזהיר כי המשתמשים בניסוחים מעור-פלים מקבלים על עצמם אחריות חמורה להידרדרות המצב באזור. על-פי הנסיון המובהק באזור, הוכח שאין ברכה ואין טעם במאמץ לקבוע תנאי שלום על-ידי גורמים מתווכים. רק במשא-ומתן ישיר מצוי הפתרון לשאלות האזור. רק מגע ישיר יש בו כדי לפתוח דרכי הבנה והדדית בין הצדדים.

אין כל טעם להיכנס לדיון בדבר תנאי ההסדר, אלא במשא-ומתן ישיר. אם ייפתח משא-ומתן כזה, נגיש את הצעותינו ותנאינו לכריתת חווי שלום. גישה זו תואמת לחלוטין את הכללים הגדולים של המשפט הבין-לאומי ואת מגילת האו"ם.

חברי הכנסת, במשך החודשים האחרונים עסקו מדינות ערב בשיקום ובאזרחות, בסיוע זה, וכן היו הפרות רציניות וחמורות של הסכם הפסקת האש, עד כדי סכנת זעזועו.

עידוד רב שאבה מצרים בעיקר מן הנשק החדש שקיבלה ביד רחבה מברית-המועצות לאחר מלחמת ששת הימים. שוב היתה זו ברית-המועצות שגרמה לליבו המתיחות באזור, כאשר עמלה למלא במהירות את מחסניו החסרים של נשאי מצרים בציוד מלחמתי, שהוא מקור לתקופות מחדשת נגד ישראל. כך קיבלה קהיר מן הסובייטים מאות טנקים מסוג טי. 54 ומסוג טי. 55 ומאות כלים ארטילריים. כן קיבלה מצרים מברית-המועצות מטוסי קרב מן הסוגים מיג 21, מיג

שיקום הרובע יכלול שיפוץ המבנים הקיימים. תיכנן מערכת הדרכים והרחבות והכנסת שירותים כגון מים, חשמל ועוד.

מוסדות ממשלה שונים ומוסדות ציבור יועברו מתל-אביב למזרח העיר, וכן משרדים שעדיין לא זכו למשכן קבוע הולם במערב העיר יועברו אף הם, במשך הזמן, בחלקם, למזרחה של ירושלים.

איחוד ירושלים משמש ערובה נאמנה למניעת הסכנה של חילול והרס המקומות הקדושים - כפי שנוכחנו לראות כאשר זכינו לראות מחדש את המקומות הקדושים ליהודים; האיחוד משמש ערובה נאמנה למניעת הסכנה של חילול והרס המקומות הקדושים ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים. חוק המקומות הקדושים בא להבטיח את הגישה החופשית אליהם ולמנוע כל חילול או פגיעה בהם. מתקיים מגע עם רשויות דתיות מרכזיות בעולם, מתוך הבנה הדדית ומתוך גממה למצוא דרכים להבטיח את המעמד הדתי והאומי האוניברסלי של המקומות המקודשים לדתות השונות בירושלים.

במשך החודשים שחלפו מאז המלחמה הושיטה ישראל יד עוזרת לתושבים ביהודה, בשומרון ובחבל עזה, ועשתה כדי לאפשר לחיים בשטחים אלה לשוב למסלולם הרגיל. שיתוף-הפעולה מצד האוכלוסיה הביאה לידי כך שהחיים של חזור לקדמותם. בתי-ספר רבים - והם רבים והולכים - פתוחים והלימודים מתקיימים כסדרם; השירותים השונים כגון שירותי דואר ותחבורה, פועלים כתיקנם; מבוצעות עבודות ציבוריות לרווחת התושבים וגעים מאמצים לסייע להם בפתרון בעיות כלכליות שנתעוררו אחרי המלחמה. משרדי הממשלה השונים עושים, כל אחד בתחומו וכמידת יכולתו, לשיפור תנאי האוכלוסיה החדשה ולהעלאת רמת חייה.

אני מקווה, כי ככל שחולפים הימים, התושבים הערביים בירושלים וביתר האזורים המוחזקים נוכחים לדעת שיתוף-הפעולה הוא לברכה. במיוחד חשים זאת בוודאי תושבי חבל עזה או רצועת עזה, אשר היתה כמכלאה אחת גדולה לתושביה. לאחר שפתחנו לרווחה את שערי עזה לתנועת נוסעים - גם ליהודה ולשומרון - ייווכחו תושביה לדעת עד כמה בלתי-נסבל היה המצב שהיה קיים קודם תחת שלטון הכיבוש המצרי.

עלי להוסיף כי הן האזור שהיה תחת שלטון הכיבוש של ירדן והן חבל עזה, בו שלטו המצרים, הוחזקו בידיהם לא בזכות אלא בכוח, בעקבות תוקפנות וכיבושים צבאיים. החזקה זו אמנם נקבעה בהסכמי שביתת-הנשק, אך הסכמים אלה בוטלו עקב התגרות מלחמה ותוקפנות מצדן של מדינות ערב.

בנוסף על כך הוסכם בין הצדדים ב-1949, שקווי שביתת-הנשק נשענים על שיקולים צבאיים בלבד ואין להם אופי של גבולות. ממשלות ערב עמדו בתוקף כל השנים על עקרון זה. על כן, גם מבחינה משפטית וגם מבחינה מדינית ובטחונית יש הצדקה מלאה לעמדת ישראל הגורסת, כי צריך עתה לשאוף לקביעת גבולות לאומיים מוסכמים ובכיוונים במסגרת של חוץ שלום.

אשר לרמת הגולן, לא ניתן שיחזור שם לקדמותו המצב שהיה לפני 5 ביוני 1967, מצב שנשא בחובו הרס ואבדון ליישובים שלנו בעמק.

האש. מעל במה זו אני מדוע: ישראל תקיים הפסקת אש זו כל עוד יכבדה גם הצד השני.

בעומדי לפניכם היום, חברי הכנסת, איני יכול שלא להזכיר את הדיפנות והעניינים שנפלו בחלקם של אחינו, שרירי קהילות עתיקות-יומין, במצרים, בסוריה ובעיראק, ובארצות ערב אחרות. ישראל לא תשלים בשום אופן עם רדיפת היהודים והיא תובעת את שחרורם מן הכלא ואפשרות יציאתם מארצות הסבל הללו.

רבותי, חברי הכנסת, יש בין אויבנו שנתפתו ונתפשו לפעולות חבלה בשטחינו, מתוך אימוץ מושגים ושמות מצלצלים כמו "פעולות גרילה", המעניקות, בביכול, למבצעיין יוקרה רבה. מושגים אלה שאובים ממצבים וממלחמות שאין כל דמיון בינם לבין המציאות במזרח התיכון.

בהקשר זה אני שמח לציין כי כוחות הבטחון של ישראל, ושירותי המודיעין בכללם, פעלו בהצלחה לאיתור רם ולתפיסתם של מאות חבלני "אל-פתח" וארגונים עוינים אחרים אשר חדרו לארץ מעבר לירדן, בהשראתן, בעידודן ובסיוען הפעיל של סוריה ושל ירדן. שתי מדינות אלה נושאות באחריות ישירה לטיפוחם של קיני החבלנים ושל החבלנים. מעל במה זו אני חוזר ומעמיד אותן על התוצאות העלולות לנבוע מאחריות זו.

אציין כי פעולות החבלה שבוצעו בזמן האחרון בישובים שממערב לירדן לא הצליחו לפגוע בבטחון הפנימי. האוכלוסיה המקומית בשטחים שבשליטתנו, ברובה המכריע, אינה תומכת ואינה משתפת פעולה עם החבלנים. כל הדיבורים על מרי אזרחי מאורגן הוכחו כעקרים. האוכלוסיה הערבית המקומית שבעת מלחמות וקטטות היא, והשתוללות כנופיות מרצחים, המנסות לפגוע גם בה ולערב אותה בחתרנות זו נגד המדינה, גורמת לה לבחול בהן.

חברי הכנסת, איחודה של ירושלים בוצע בלי זע-זועים. נסיגות בודדים לערער את האיחוד ולזרוע בחלה בקרב התושבים הוכחו כיוצאי דופן והמצב נרגע חיש מהר. העיר היתה קודם מחולקת חלוקה שרירותית, והיה בכך משום סכנה בטחונית ועיוות כלכלי. המהירות בה הצלחנו לאחד את שני חלקי העיר אך מעידה עד כמה היה המיזוג חיוני וטבעי.

בדעתנו להמשיך ולפתח את מזרח ירושלים, בלי לקפה, כמובן, את חלקי האחרים של העיר. צוות מיוחד מכין תכנית-אב כוללת למזרח העיר. לא ארבה בפרטי התכנית, אך אזכיר, כי במסגרתה יוקצה שטח אשר לגביו תוכנן תכנית בניין מפורטת. שטח זה, אשר יאוחר בצפון מזרח ירושלים, יתוכנן ויוכן לפיתוח מידי, ותוכן לגביו תכנית כבישים, מים, ביוב וניקוז, בניין מגורים ומוסדות ציבור. ייכללו בו מאות רבות של יחידות דיור. צוותים מקצועיים כבר עובדים בביצוע התכנית.

הרובע היהודי בעיר העתיקה יושקם. כעת נערך סקר מקיף של המבנים הקיימים - מצבם, גודלם, דיריהם ובעליהם. ועדה שהקים שר המשפטים תבחן את התביעות השונות שהוגשו לגבי בעלות או חזקה ברובע היהודי. נקל לשער שבמשך עשרות שנים ניתקל בסכך גדול של תביעות על גבי תביעות בשל דברים ידועים ובלתי-ידועים.

נאמנות למדינה הוכיחו, בימים הקשים, אזרחי ישראל הערבים. נאמנות זו בוצרה בחוקה לאורך השנים על יסוד פעילות משותפת לקידום הארץ, לשגשוג כפריה וישוביה ולפיתוח כלכלתה. שותפות זו היא המעידה יותר מכל על יכולת שני העמים לחיות בשלום ובאחוזה באזור.

על רקע הנסיבות החדשות, רבותי חברי הכנסת, נהפכת שנת העשרים לשנה רבת-חשיבות בתולדות העם היהודי בארץ ובעולם. יש צורך להמשיך ולטפח את האחדות היהודית לשם ביצור המדינה. קשרים אלה הם אבן-פינה בבניין ארצנו.

בשעה זו אני חוזר וקורא ליהודים בתפוצות לעלות לארץ-ישראל ולהשתתף עמנו בבניין המולדת. עתה יותר מתמיד העליה היא צורך חיוני לעם ולמדינה. יבואו אחינו ויטלו עמנו חלק שלם באתגרים הגדולים העומדים כיום לפנינו.

על הפעולות לעידוד העליה, רבותי, תהיה לי הז' דמנות למסור הודעה לכנסת בזמן הקרוב, עם הגשת החוק לעידוד העליה. זהו אחד הדברים היסודיים והעיקריים לתקופה הקרובה, ואיני רוצה לערוב, — איני יודע אם עלי לומר: שמחה בשמחה, על כל פנים עניין בעניין, כי שניהם חשובים.

בנוסף על המאבק הבטחוני והמאבק על העליה, נתונים אנו כיום, רבותי, גם בעיצומו של מאבק על חיווק כלכלתנו, כדי להבטיח תעסוקה יוצרת ותנאים נוחים לקליטת העולים, כדי לפלס דרכים חדשות לאנשים בעלי אמצעים, בעלי ידע ויכולת מעשה, ואחם יחד גם אנשים ללא אמצעים, ללא ידע וללא יכולת מעשית, כי לא כל בני העם היהודי בעולם עשירים. גם אנו עומדים עכשיו בסוף קיבוץ הגלויות מארצות המצוקה ומתקדמים בדרך-הטבע להתחלת קיבוץ גלויות מארצות השפע, אל נתאר לעצמנו שכולם עשירים ומשופעים בכל. עם בואם של בעלי היכולת ובעלי הידע יהיה מקום גם לבואם של רבבות ומאות אלפי אנשים אשר עם הידע שלהם, כל אחד לפי יכולתו ומקצועו, ימצאו את מקום עבודתם. לפנינו חיינו אומרים שכל עולה מביא עמו בתרמילו תעסוקה לשני עולים נוספים. אנו נתבעים עתה, בשליש האחרון של המאה העשרים, לומר מה כל אחד יעשה בישראל, ומשום כך החילונו בטיפול ביצירת אפשרויות לבעלי יכולת כספית, ידע, השכלה ומדע לפיתוח התעשייה. עלינו להשקיע סכומים גדולים ועצומים במפעלים יצרניים חדשים, בתעשייה, בחקלאות, בתיירות ובמפעלי ייצור אחרים. וכל זה מלווה כמובן או מצידך קודם כל עבודת בניה גדולה.

השקעות אלו יש לגייס בחלקן בארץ ורובן בחוץ-לארץ. ועידה כלכלית כהמשך לכנס המכין שהתקיים — ואשר ידוע לכם — בחודש אוגוסט, בה השתתפו אנשי מסחר וכלכלה בארץ ובעולם, תיתן דעתה בנושא זה כשתתכנס בארצנו בחודש אפריל הקרוב. הייתי רוצה כבר כאן להגיד שאני שומע מבעלי היכולת בחוץ-לארץ כי הם היו רוצים מאד שבעלי מעשה בתעשייה וביתר המקצועות יכינו את עצמם ויהיו מוכנים להטות כתף, יד ושכם לשותפויות אחרים, כי קשה לבעלי היכולת האלה הפרידה והעקירה מארץ מושבם. אין זה יוצא מן הכלל. ידענו זאת גם לפני עשרות בשנים. עלינו ליצור תנאים מתאימים — וגם על כך דיברנו בכנס המוקדם הזה — כדי שאנשים ירצו לבוא

המצב בסיון, במפרץ אילת ובתעלת סואץ, אף הוא לא ישוב לקדמותו.

אנו מאמינים, רבותי, כי ישנם כוחות פנימיים חיוביים, כאן ובאזור, הדוחפים לשלום במזרח התיכון. בשלום זה טמון הגרעין לפתרון בעיית האזור, ובכלל זה בעיית הפליטים הערביים.

בעקבות מלחמת ששת הימים ניתנה לישראל ולעם להם ההזדמנות לעמוד ביתר דיוק על ממדיה של בעיה זו. בלי להקל ראש בעצם הבעיה, משתבר כי ממדיה קטנים יותר משנראה הדבר על-פי המספרים המופרזים שהוצגו כל השנים.

משך עשרים שנה סירבו ממשלות ערב לסייע בפתרון בעיית הפליטים, מתוך מטרה לנצלם במלחמה נגד ישראל, כמין פקדון מיוחד, כמין משכון מיוחד, אף אם כרוך היה הדבר בסבל אנושי, בדיכוי ובנינון. המציאות מראה, כי מאז תום מלחמת-העולם השנייה נפתרו בעולם בעיות פליטים בממדים גדולים פי כמה. בתקופה שבין 1945 עד 1961 גרשמו יותר מחמישים מיליון פליטים, שנעקרו או שברחו בגלל מלחמות, איבה הדדית, חילופי משטרים ורדיפות.

מאז תום מלחמת-העולם השנייה קלטה ישראל עצמה יותר ממיליון פליטים יהודיים מאירופה ומארצות האיסלאם. מאז קום המדינה קלטה ישראל מארצות ערב בלבד בערך כמספר הפליטים הערביים שברחו ב-1948, ולמעשה בוצעו כאן כעין חילופי אוכלוסיה. כאן עלי להזכיר שהיהודים, שרכושם נשדד מהם, יצאו מארצות אלה בעירום ובחוסר כל.

אמרתי קודם שהיתה בעיה של חמישים מיליון פליטים. אזכיר דוגמות מארצות אחרות, ומן הראוי להגיד זאת פעם מעל הבמה הזאת ולהביא קצת פרטים: פאקיסטאן קלטה כ-6.5 מיליון פליטים מוסלמים מהחצי-הודו קלטה כ-9 מיליון פליטים מפאקיסטאן; פולין קלטה כ-4.5 מיליון פליטים פולנים ממזרח אירופה; גרמניה המזרחית קלטה 3 מיליון פליטים מצ'כוסלובקיה ומפולין; גרמניה המערבית — 13 מיליון פליטים מגרמניה המזרחית; הונג-קונג קלטה 700 אלף פליטים מסין; פינלנד — כחצי מיליון מברית-המועצות, ועוד אפשר היה להמשיך ברשימה.

בנוסף על דוגמות אלה יש לזכור, שמאז מלחמת-העולם הראשונה בוצעו חילופי אוכלוסין רבים בין מדינות שכנות, במטרה לצמצם את אחוז המיעוטים הלאומיים.

הנסיין מוכיח, רבותי, כי שיקום הפליטים לא זו בלבד שלא החליש את כלכלתן של המדינות הקולטות, ולא הזיק למוחלפים, אלא בסופו של דבר חיזק את כולם. כך, למשל, אין ספק ששטחים בסוריה ובעיראק ובארצות אחרות מתאימים לקליטתם של פליטים ערביים העשויים להיות יסוד חקלאי — ואולי לא רק חקלאי — שיביא ברכה למדינות אלה. ישראל מוכנה לסייע לפתרונה של בעיה זו, אם תתבקש, במסגרת תכנית אוזורת או בין-לאומית.

כנסת נכבדה. ימי המערכה היו ימי מבחן לכל האזרחים במדינה. אציין בהוקרה רבה את בני העדה הדרוזית, אשר לחמו עמנו שכם אחד ושפכו דמם להגנת ישראל. ברית כרותה בינינו לבין בני העדה, וברית זו מסירה כל מחיצה בינינו.

כשאנו מאוחדים ומגובשים יותר משהיינו אי-פעם, — ונדמה לי שאני יכול להגיד זאת על דעת הכל ועל דעת כולם. יותר מתמיד נכספים אנו להגיע ולהשיג את מטרתנו העילאית — השלום. שכנינו, לצערנו, דוחים עדיין אפשרות לממש רעיון זה, אולם כולנו מאמינים כי השלום בוא יבוא, גם אם יתמחמה מועדו.

שכנינו ניסו מדיניות של לוחמה ואיבה, וכולנו נתנסו בהסדרים ביניים כגון הפוגות ושבתות-נשק. השלום — השלום המלא והקבוע — הוא הפתרון היחיד שלא הופעל עדיין והגיע הזמן להפעילו. בלי לוותר על כל מאמץ להשיגו ובלי להתמקד כל ניסיון הידברות עם שכנינו, נוסף לחשל את כוחות ולחזק את בטחוננו. כל עוד נמשך האיום עלינו ונשקפת לנו סכנת השמדה, ניאילך להמשיך ולחשל את כוחנו, נדע לשמור על אחדותנו וגיבושנו בימים הבאים למען נטיב לעמוד בפני כוחות העומדים עלינו מבחוץ ובפני בעיות הניצבות לפנינו מבפנים בכמה שטחים.

לארץ, ועלינו לדאוג שהמשקיעים אכן יראו רווח במפעליהם.

כאן אומר אולי בפעם הראשונה כי מפעם לפעם מוציאים לעזמה על פיתוחה ובניינה של ישראל. מי אינו זוכר את עניין „סולל בונה“ וההסתדרות. מתהלכת עכשיו שמועה שבישראל לא יכולים לשאת שמישהו יש לו רווח ממפעלו. כמובן רווח הוגן, הוגן ומתאים. עלינו יהיה לדאוג שיווצרו תנאים כאלה שהאנשים יראו רווח במפעליהם, במפעלים הפרטיים, הציבוריים, הקולקטיביים, הקואופרטיביים וכו'. לשם כך נדרשים אנו לעבוד — אנו כולנו. אין זו מליצה ריקה. אין זו מלה נבובה — ביתר יעילות, ביתר נכונות, ביתר מאמץ וביתר משמעת בכל סוגי העבודה בארץ. רק על-ידי הגדלת הפריון והוספת יצוא נוכל לסגור את הפער במאזן התשלומים ולהרשות לעצמנו בעתיד העלאה הולמת ברמת החיים של האוכלוסיה על כל חלקיה.

חברי הכנסת, פתחנו את חגיגות שנת העשרים

דיון

היו"ר ק. לוח :

אנו עוברים לדיון. רשות הדיבור לחברי הכנסת לורנץ, ואחריו לחברי הכנסת דוד הכהן.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בימים הנוראים, בראש השנה וביום הכיפורים, כאשר שליח הציבור גיגש אל הבמה כשהוא נדעש ונפחד בידועו שההכרעה היא על מי יחיה ומי ימות, מי ינצח ומי ינוע, והוא יודע שהרבה תלוי גם בו, בשליח הציבור של בית ישראל, בין השאר כולל הוא בתפילתו שלא ייכשלו בלשונם. נדמה לי שגם אנו, חברי הכנסת, יודעים ומרגישים שעברו ועדיין עוברים עלינו ימים נוראים, ימים גדולים. הנו נומצאים בתקופה גורלית, בתקופה שבה עמד ועדיין עומד להכרעה גורל הפרט, מי יחיה ומי ימות, מי באש ומי במים. ובימים אלה יש משמעות מיוחדת למלים אלה: מי יחיה ומי ימות, מי באש ומי במים. אבל במידה גדולה עמד ועדיין עומד להכרעה גם גורלו של הכלל. לכן עלינו לבקש ראשית כל שכל ניכשל בלשוננו. כל מי שנושא באחריות יותר גדולה, חייב לקיים יותר מכל את עצתו של החכם מכל אדם, אשר אמר: „שומר פיו ולשונו — שומר מצרות נפשו“. בין בדברים כלפי חוץ ובין בדברים כלפי פנים, כל יפגע אדם בחבירו; כי יש לעשות הכל למען אחדות מקסימלית בכל מה שנוגע לבטחון; אחדות זו חשובה לא פחות מאשר זהירות בדיבור כלפי חוץ.

כמי שפותח את הדיון בהודעת ראש הממשלה ברצוני להביע את התקווה שהדיון יעמוד על רמה גבוהה. הגני תפילה שאף אחד מאתנו לא ייכשל בלשוננו. ומתוך גישה זו אעיר את הערותי לדיון המדיני.

ראשית, עלינו להדע ולשנן ללא הרף, כי גינוי לשלום. יידעו שכנינו והעולם כולו שאין אנו שיכורי נצחון. למרות הנצחון לו זכינו בעזרת השם יתברך. אנו מוכנים לשבת עם שכנינו לא כמנצחים עם מנוצח חים, אלא כשווים עם שווים, מתוך שאיפה כנה לשכוח את העבר המר ומתוך אמונה שאין פתרון לעמי האזור

אלא בדרך של שלום אמתי, ומלאכה זו לא יכולה להיעשות על-ידי שליח, אלא על-ידי הצדדים עצמם.

שנית, עלינו ועל כולם לדעת שרצון כן לשלום אין פירושו חולשה או הסכמה מתוך קלות-דעת לגבולות שיסכנו שוב את בטחוננו. רצון לשלום אין פירושו הפקרת חיי אדם, ולו גם נפש אחת בישראל.

זמני איננו מרשה לי, חברי הכנסת, להיכנס לפירורים, ואעשה רק יוצא מן הכלל אחד במה שנוגע לאנשי „אל-פתח“. הצעתי היא שהממשלה והכנסת ישקלו היטב — האם מוצדק לא להפעיל עונש מוות לגבי אנשי „אל-פתח“, לגבי אלה הבאים במחירת מתוך כוונה ברורה לרצוח אזרחים שלווים, תינוקות, זקנים וקשישים כאחד. לדעתי עלינו לפעול בהתאם לכלל היהודי ההלכתי: „הבא להרגך — השכם להרגו“. את מידת הרחמים חייבים אנו להפנות לכחובתם של אלה היכולים להיפגע ולהירצח על-ידי אנשי „אל-פתח“ ולא לכחובתם של הרוצחים. „זה“ אמרו: „כל המרחם על אכזרים, סופו שמתאכזר לרחמנים“.

לכן, למרות שלא נעלמו ממני הנימוקים הנגדיים לעונש המוות גם במה שנוגע לאנשי „אל-פתח“, בכל זאת הגני להציע שהכנסת והממשלה ישקלו היטב שכן כנגד הפסד, ואז לדעתי ייתכן שגיגעו לכלל משקנה שאין מנוס מעונש מוות לאנשי „אל-פתח“.

הגני חייב להשמיע טענה ומחאה על תוכן החוברת שגשלה לכל אורח בישראל מטעם מרכז ההסברה במשרד ראש הממשלה, תחת הכותרת: „אתה עשית זאת“. החוברת קובעת — ולא אצטט פרקים שלמים של החוברת, אלא אסתפק במשפט אחד — „אתה, אזרח ישראל, עשית זאת, ובכוחך יצא עם ישראל מן המערכה עטור נצחון“. מחבר החוברת מייחס את ההישגים של ששת הימים לכולם — למפקד, לחייל, לעובד, למתנדב, והוא שוכח להזכיר, ולו במלה אחת, את השם אלוהי מערכות ישראל כבעל הניסים והנפלאות של מלחמת ששת הימים.

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (חזן, לורנץ, אשכול) —

לתאר לעצמם נצחון שכזה במשך שישה ימים, ודאי שאין זה הגיוני להגיד ש"אתה עשית זאת".

אדוני ראש הממשלה וחברי הכנסת, כלום שכחנו את הימים שלפני המלחמה, עת ישבנו במזנון הכנסת, כאשר נפלו כל המחיצות המפרידות בין מפלגה למפלגה ובין איש לאיש וכל אחד מאתנו גילה בכנות את מה שבלבו, את הדאגה והמועקה מפני אפשרות של קרבות לאלים, וגם לעשרות אלפים? כלום לא חייבים אנו עתה, כשעוד אנו זוכרים את הדאגה ואת החשש שהבענו איש לדעהו ושברוך השם ניצלנו ממנה, לדחות את הגירסה המסולפת של "אתה עשית זאת"?

ואם ניגש לענין זה מתוך גישה רציונלית, אדוני ראש הממשלה, האומנם זה יעזור לנו אם נייחס את הכל לכוחנו ולעוצם ידינו? למה נגזול מהחייל את הדגש והעידוד שיש במה שנאמר "ה' עמכם, גבורי ישראל"?

בעתון "למרחב" מערב יום-כיפור, הוא עתונה של אחדות-העבודה, כתב המשורר חיים גורי, שהוא וחבריו ביקשו מהחיילים הדתיים כי יתפללו. משתבר שגם חברי אחדות-העבודה ראו בזה משהו, ואם לא הם התפללו, כי אז ביקשו שמישהו אחר יתפלל לה' אלוהי צבאות. למה נהיה כפויי טובה גם כלפי העם היהודי בכל מקום בו הוא נמצא, האם אין גם לו חלק ונחלה בנצחון הזה? וגם הם לא נזכרים באותה חוברת.

כפיית טובה היא מידה לא יפה, קל וחומר כשמדובר בכפיית טובה כלפי הקדוש-ברוך-הוא. "הלה" תגמלו זאת, עם נבל ולא חכם?" פסוק זה מפרש הגאון מווילנא, נדמה לי, "נבל" הוא שם נרדף למי שהוא כפוי טובה. והוא מוסיף ואומר, כי מי שהוא כפוי טובה, זה אמנם לא יפה, אבל אם הוא כפוי טובה כלפי מי שהוא תלוי בו יום-יום וגם בעתיד, הרי שהוא גם לא חכם. והרי אנו תלויים בה' יתברך, ותלויים בו מאד.

ביום פרוץ המלחמה, אדוני ראש הממשלה, סיימת את דברך בכנסת בדברים שאני מסכים להם בכל לב, והרשה נא לי לצטט אותך: "אסיים במשפט אחד. היום הזה אנו ניצבים במערכה הכפויה עלינו, מלוכדים וחזקים כפי שלא היינו מעולם, בטוחים בצור ישראל, ברוחו האיתנה של העם, סומכים על גבורת צבא-הגנה לישראל ועל כוחו להכריע את אויביו ולהבטיח את השלום". דברי שלום ואמת. אני רק טוען ואומר, ומבקש אותך לקבל את דברי, שלאמת אין חוטאים; לא ייתכן לדבר ביום מסויים על צור ישראל, ולשכוח אותו ביום מסויים לאחר מכן.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

צור ישראל הוא — החופה המכסה על הכל.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

יפה. אני שמח לשמוע זאת.

על מנגנון ההסברה מוטלת עבודה רבה להסביר כל מה שטעון הסבר, וידוע שאנחנו צולעים קצת בשטח זה. אבל אין זה מתפקידו, אדוני ראש הממשלה, להכניס השקפות עולם של "כוחי ועוצם ידי" אגב דברי פרשנות על מלחמת ששת הימים. אני חושב גם כי שגיאה עושים נציגינו באו"ם שאינם מזכירים שם את ה', כי

יעקב חזן (מפ"ם):

לשם דרושה אסמכתה של מרכז ההסברה?

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

לא נחוצה אסמכתה, אבל לא צריך לפגוע ולא צריך לסלף.

"כוחי ועוצם ידי" — זהו האליל של תקופתנו. הנביא מביטוי "ולא נאמר עוד אלוהינו למעשה ידינו" (הושע י"ד). כלום מתפקידו של משרד ראש הממשלה להחדיר את האליל של "כוחי ועוצם ידי" ללבותיהם של שלומי אמוני ישראל?

למה ההתגרות בה', שהושיענו במערכה הקשה? למה להכאיב לאחים לנשק על-ידי הפצת חוברת הפוגעת ברגשותיו של האדם המאמין?

ראש הממשלה הזכיר קודם לכן בנאומו את הנקודה היסודית והחשובה של טיפוח מקסימום של אחדות הן בנוגע לעם היושב בציון והן במה שנוגע לכלל עם ישראל. אדוני ראש הממשלה, אותו משפט נאה וצודק שהשמעת, הוא מחייב, ואני מקווה שתסיק ממנו מסקנות. ולמי רוצים לספר ש"אתה עשית זאת", כלשון החוברת? — לחיילינו המספרים בתמימות ובהתלהבות על התופעות העל-טבעיות, על הניסים והנפלאות שזכו להם אות במו עיניהם; או שמא לציבור הרחב, ממנו אתם יכולים לשמוע בשיחות בעת נסיעה באוטובוס את הדברים הבאים: אמנם אינני דתי, אבל לאחר כל מה שקרה — אני מאמין בניסי ה'.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

זה מובן מאליי, זוהי הכתובת העליונה.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אדוני ראש הממשלה, אני רוצה שכולנו נהיה שלוחיו, שכולנו נלך בדרכיו. אני מעיר הערות אלה מתוך תקווה — אאלמלא הייתי מקווה, לא הייתי משמיע דברים אלה — שדבר אמת אשר איננו בא להרגיז, היוצא מהנפש, יחדור ויתקבל גם עליך.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

מעל לכל יש צור ישראל.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אני שמח על הפירוש, אני מודה לך על התוספת. בקשתי היא שלא תסמוך על הפירוש שנתת בקריאת הביניים, כיוון שאין הדברים מגיעים לידיעת הציבור; מוטב לכלול בכל חוברת אשר תצא ממשרדך כמה משפטים שיהדירו זאת.

לגופו של ענין, אינני רוצה להרחיב את הדיבור יתר על המידה, אלא רק לדענן את זכרוננו.

אין אני רוצה לדבר רק על החיילים הפשוטים, על "עמך", שמא תגידו: מה הם יודעים, הם אינם מומחים. אוכל להעיד עלינו את אלופי הנצחון, וכה אמר האלוף מרדכי הוד למחרת הנצחון הגדול, הוא אמר דברים אלה בשידור ב"קול ישראל", ונדמה לי שאני מצטט נכונה את דבריו: "בחלומי הוורוד ביותר לא יכולתי לתאר לעצמי שיתכן נצחון שכזה במשך שלוש שעות". אותם הדברים בערך אמר אלוף פיקוד הדרום ישעיהו גביש. ואם האלופים האלה לא יכלו

שהצד מנגד נמצא בטרנס הנראה לו חשוב הרבה יותר מן המציאות. גם כאשר הערבים דורשים את פינוי כל השטחים על ידינו, אין הם מעינים להגיד בגלוי שיהיו מוכנים להכיר בקיום מדינת ישראל. מוטב שלא תהייה לנו אשליות ואכזבות בשטח זה, כאשר איזה־שהוא ערבי אומר דבר שונה מהדברים שאמרתי זה עתה.

לפני פחות מחודשיים הייתי בכינוס פרלמנטרי, ונאם אחד מבין נציגי האומות דיבר שם בשבח בור־גיבה, המודה בקיומה של מדינת ישראל. מיד קם נציג תוניס ואמר, שזה שקר וכזב, ושבורגיבה מעולם לא אמר שהוא מודה בקיומה של מדינת ישראל. אם אמר או לא, אין זה חשוב. חשוב מה חושב עמו לגבי קיומו ובמה מודים בקול רם. מוטב שנזכור זאת. מדי פעם שומעים איזה רחש דומה לדברים המשתמעים כדברי שלום אפילו מהגדול שביניהם, מנאצר.

שום הוראה של אר"ם, שתהיה כלולה אפילו בהחלטות שתתקבלנה ברוב דעות גדול, אין בה, לפי הכרתי, כדי לשנות עמדתם של הערבים, הצמדה לעקרון של השמדת מדינת ישראל. ויתור שלנו לערבים יהיה ויתור של ממש; ויתורים שלהם כלפוננו יהיו ויתורים דמיוניים בלבד. יש דרך אחת ויחידה לעמוד נגד מצב זה, והיא — לתבוע את המגיע לנו, ממש כפי שמגיע לכל מדינה התכרה באר"ם — שלום קבע עם גבולות קבע. זאת קיבלו כל העמים שנלחמו וסיימו מלחמותיהם, אם במקדם ואם במאוחר, אם במשאומותן שהושלם ואם במשאומותן שעדיין לא הושלם — אבל אין איש שולל קיומם —, אם בנצחון ואם בתבוסה כמוצחיים; אם בגוש המזרחי ואם בגוש המערבי.

עלינו איפוא לעמוד בתוקף על דרישתנו — בהתאם להחלטות הממשלה — שרק בשלום של קבע, על יסוד משאומותן ישיר, יגיע האזור שלנו לפתרון בעיותיו. וחובה עלינו ועל כל נציגיו ברחבי העולם — ובמיוחד במוסדות ובכינוסים בין־לאומיים, ובמיוחד בשבועות הקרובים באר"ם — לעמוד על עקרון זה ולהצהיר במפורש שאנו כלול מלוכדים סביבו, ונעמוד כחומה בצורה בכל מבחן הצפוי לנו, מדיני או צבאי.

התביעה שלנו לשלום ולמשאומותן ישיר על שלום נדחית לפעמים גם על ידי ידידים טובים שלנו, באמתלות והסברים שהערבים מתנגדים לכך, ואינם רוצים אף לשמוע על כך. ומכאן צצים פליאטיבים, שהורותם בשקר וליתם במרמה.

מגילת אר"ם קודמת ומחייבת יותר מכל החלטה חלקית באר"ם, או תביעה אחרת הנסמכת על החלטות אר"ם, המופנית לעתים כלפנו על־ידי ידידים כתוכחה כלפנו שאיננו עומדים בהן. ההתכחשות הערבית למגילת אר"ם היא החטא הקדמון, שממנו נובעים כל הפגעים האחרים. התביעה שאין לערער עליה, שאנו זכאים להכרה מוחלטת בקיומנו, וכי אנו זכאים ליהנות מכל כללי השלום על־ידי כל שכנינו — קודמת לכל ויתור הנדרש מאתנו. זו הנחה שאין לערער אותה, ושאינו ספק שהיא מאחדת סביבה את כל העם בישראל ומקובלת על שכבות רבות ברחבי תבל, וצריך להיות ברור, שעל שום שעל אדמה מכל המוחזק בידינו כיום לא נוותר, ולא תהיה מהם כל נסיגה עד שנגיע להסדר שלום עם כל השכנים מסביבנו.

כאשר אני מדבר על שלום קבע עם הערבים על יסוד *Conditio sine qua non*, אינני מתעלם מהמציאות

ה' הוא ראשית כל היסוד המוסרי לכל קיומו ולצדקת טענתנו על הארץ הזאת.

השבוע התחילו לקרוא בפרשת בראשית, היא הפרשה הראשונה, דברי רש"י על הפסוק הראשון זכורים לכם: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ,החודש הזה לכם", שהיא המצוה הראשונה, אלא כוח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים. שאם ישאלו אותנו: גולנים אתם, מה אתם עושים, מדוע לקחתם חבל אדמה זה? הרי התשובה: בראשית ברא. ה' ברא והוא נתן לאשר רצה לתת; הוא לקח מהם ונתן לנו. גוסף לכך, ושוב מטעמים רציונליים, כיוון שבאר"ם יש הרבה מדינות שהאמונה קובעת ומכריעה בהשקפותיהן וגישתן, אין ספק שאילו שמעו שאמנם מאת ה' היתה זאת, ושמעו קצת על התופעות העל־טבעיות שאירעו במלחמה זו, הרי זה היה עשוי לעורר אותם להגשת עזרה ותמיכה לנו.

זמני עבר, אדוני היושב־ראש, ולכן אסכם במלים ספורות. אביא את ההצעות של סיעתי מבלי להיכנס להסברים:

1. עם ישראל שואף לשלום אמת עם כל שכניו כפתרון יחיד לעמי האזור.
2. שלום זה יבוא על־ידי משאומותן ישיר בין הצדדים.
3. שמירה קפדנית על חייו של כל אזרח ומתוך כך לבדוק את האפשרות של הפעלת עונש מוות לאנשי "אל־פתח".
4. להגדיל את איחוד הלבבות, לפחות במה שנוגע לענייני הבטחון, להקפיד שלא לפגוע ברגשותיהם הדתיים של אזרחים כדוגמת החוברת, אתה עשית זאת.
5. יישוב השטחים המשוחררים על־ידי יהודים במידה מקסימלית.
6. החזרת ההכרה לירושלים עיר קודשנו על־ידי החזרת הישיבות ומוסדות התורה ההולמים את ירושלים עיר הקודש.

7. עידוד העליה בכל הדרכים מחוץ־לארץ, כי בלי עליה חזקה לא ייתכן לענות על שאלות הזמן.
8. עידוד העליה הפנימית. אילו שמעו לנו לפני שמנוה־עשרה ולפני עשרים שנה, אף מבלי להוכיח זאת במספרים סטטיסטיים, נדמה לי שהיינו יכולים למנות בארץ מיליון יהודים נוספים.

9. לזכור את אחינו כל בית ישראל הנחונים בצרה ובשביה בארצות ערב וברוסיה. אסור לנו להסיח את הדעת מהם אף לרגע אחד, למרות הבעיות הרציניות והגדולות, שעמהן אנו צריכים להתמודד.
10. עלינו לשאוף לחילופי אוכלוסין ורכוש בינינו ובין ארצות ערב. יש לעשות הכל למען קבל עזרת האומות המאוחדות לביצוע המשימה הזאת.

היו"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת הכהן, ואחריו — לחבר־הכנסת רימלט.

דוד הכהן (המערך):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. אנחנו קרובים לחמישה חודשים לאחר סיום המלחמה — והשלום מאתנו והלאה. דיבור על שלום לא יביא לשלום, שעה

מנים, והגענו למה שהגענו. נשב עוד עשרים שנה בגבולות ללא כל השוואה טובים יותר, ויהיו גם הם לא מסומנים ולא מקובלים, אך בינתיים תהיה זו מדינה בת ארבעים שנה.

כלפי פנים עלינו להעמיק את התודעה שנגור עלינו להתקיים ולהיאבק בתוך מערבולת של מים זדוניים, לא להבליט נוסחות בהסברתנו על סיפוח שטחים מטעמים משיחיים וסנטימנטליים, שכבשו אמנם את לבנו והק" רובים אמנם עמוק עמוק ללב כולנו, הן בגלל המסורת והן בגלל דם בנינו שנשפך בקרבות עליהם. הרי בכל הסברתנו במשך שנים דגלנו בעקרון של שלום שיש בו בטחון לעצמאות מדינתנו ולא לסיפוח שטחים. כל שינוי בשטחים ובגבולות יש לראותו, אם כן, בראש ובראשונה, כפועל יוצא לבטחון ושלום.

אין לצפות שיימצאו מדינות ודעת קהל נרחבת שיתמכו בהרחבת גבולותינו מחוץ לדרוש לבטחוננו. עלינו להגביר את פעולת ההסברה שלנו, שתמציתה תתבטא בעובדה שסירוב הערבים אחווי-דיבוק השמדת מדינתנו, לשבת ולכרות אתנו ברית שלום של אמת, הוא הוא הקובע את העמדה המוצהרת, שאין נסיגה אפילו של צעד אחד, ושלא נשלים עם שלום שחוק. ומכיוון שכך - עלינו למצות את המציאות הקיימת עד תומה.

כל חברי שהיו, כמוני, בעצרת אור"ם האחרונה, היו עדים לחץ על-ידי אויבינו ועל-ידי ידידינו לפשרות ולוויתורים. עלינו לתמרן ולנקוט בכל תכסיסי דחיה והשהיה המצויים בעולם היחסים והתככים הבין-לאומיים, ולא לוותר על העיקר.

אם ברצוננו לעמוד בלחץ שיופעל עלינו, חייבים אנו לברור לעצמנו טיעון דרכים של מציאות פוליטית מובנת ונוסחות המקובלות בעולם. גם שלום עם הערבים לפי הנוסחות שדיברתי עליהן זה עתה נראה בעיני העולם כאוטופיה. אבל זאת נוכל להסביר, שרק נוסחות אלו הן המציאות במצבנו, וזוהי לא נזוו. מספיק ודי לנו בעמדה זו, המתנגשת קשה בלחץ העולמי הקיים כבר והצפוי לנו עוד, ואין צורך להרחיב את הידיעה בנקיטת השם המפורש של ארץ-ישראל השלמה ונוסחות דומות.

אני מאמין שכשם שהיינו מלוכדים, למרות הבדלי הדעות והפילוגים המפלגתיים, בימי מבחן של מלחמה באויב בעמד להשמדתנו, כך נדע גם להתלכד ולא להפוך הבדלי דעות בינינו למלחמת אחים עקרה, לקראת השיקולים על העתיד.

אדוני היושב-ראש, אני רוצה לומר עוד כמה משי- פטים על המצב הבטחוני, לא השוטף, הקשור בשמירת הגבולות, השטחים ומלחמה בטוריסטים מעבר לגבול ובכל צורה של תנועת מרי; הכוונה לכוננות צבאית לעתיד. הערבים סילגו לעצמם את הנוסחה הידועה והשחוקה, שנצחון בקרב אינו מחייב השלמה עם שלום, ושתבוסתם במלחמת ששת הימים אינה מסיימת את המלחמה. כל המשאבים אצלם פועלים, בעזרת מעצמה אדירה, לקיים נוסחה זו בפועל. אנו מצויים להבין את המצב הזה בכל משמעותו ולעמוד בכל המתחייב מזה.

ללא כל ספק, לחיזוק, גם כאשר ייווכחו בסכנה הצפויה לנו, ינסו להתחמק מההתחייבויות והנכונות שלנו, באמתלה שיציבנו על המפלה הצבאית שהנחלנו

של המגטלות הערבית, שיש בה שנאת ישראל, אשר עליה דיברתי בתחילת דברי, ואשר נתמכת ומודרכת על-ידי מעצמה אדירה ללא היסוסי מצפון.

עלינו לראות את המגהיגות הערבית כממשיכה בדורנו את פעולתו של היטלר, על כל פנים בכל הנוגע למדינת ישראל והישוב היהודי בה. עמדה זו של הערבים מחייבת אותי לשקול יפה מה פירוש המור שג שלום שאנו תובעים מהערבים ומה מוגדר במושג זה. אני רוצה להרחיב את הדיבור על כך, כיוון שמטבע הדברים אנו מצויים בחזית של משיא-ומתן עולמי וצפויים ללחצים כבירים. מוטב שנדע לכלכל דברינו, הצעותינו ומעשינו בסבך המציאות המדינית, ולהתמצא יפה בכל נוסחות פשרה כביכול, היוזמות גם על-ידי ידידים, למען לא להישרב בנקל ולא ללכת שולל על-ידי מלים ונוסחות שאין בתוכן לא שלום ולא שלוה, ולגופן אינן אלא נוסחות משוללות כל תוכן ממשי.

כאשר אנו צופים לשלום, ומוכנים למען השגתו לווייתורים של ממש - עלינו לדעת שהיריב הוא אחוז אמוק של יצרים נוקמניים, שחדרו לתוכו עם חלב אמו. ראש הממשלה דיבר על ועידת חרטום, שגם בהחל- טותיה מנסים ידידים טובים שלנו לקרוא בדויה, על מתנות כביכול בעמדת הערבים, דברים שאינם קיימים כלל בשום הסכם של חרטום. כאשר אנו מדברים על שלום והסכמי שלום, הרי אנו מתכוונים להסכמי שלום עם הערבים כולם ולא עם אחד מהם, ובודאי לא עם השכן ממזרח - שקר, צבוע ורברבן, שאין לסמוך לא על דבריו ולא על מעמדו בארצו.

שלום עם הערבים חייב להיות מבוסס על מחיקת כל העבר של שנאה כלפי יהודים ומדינת ישראל; ולכלול תיקונים רדיקליים בחינוך העם, ההמונים והנו" ער, ברחבי העולם הערבי בכל הנוגע לעם היהודי, והעיוותים כלפיו שנשתלו עמוק בהכרתם והינוכם זה עשרות שנים. בקיצור, כל שלום עם ערבים חייב לכלול תחיקה הגוזרת על שנאה כלפי ישראל.

עלינו להדגיש לכל ידידנו, שלא שלום בדוק אין שלום ואין חוכה - לאחר נסיגנו - להיענות לדרישות שתגומנה לנו בכיה לדורות; ולא נסכים לחיות במדינה אשר בכל יום אפשר לפלוש לגבולותיה; ולא נחזיק בגבולות המקילים על האויב המתנכל להש- מידנו, לפרוץ אותם בנקל.

אני משוכנע בשלום בתנאים אלה אינו צפוי במהרה. ואם בבורח הלחץ העולמי יקבלו אפילו הערבים את הדין, יהיה זה שלום כפוי ואנוס עליהם. ויהיה מוטל עלינו שלא להיחמו ולקבלו כשלום אמת. כל תנאי בשלום ממין זה נהיה חייבים לסייג בתנאים ובערבויות לגבי כל שטח וגבול. ולא כאן המקום לפרט.

עלינו, ועל נציגינו במיוחד, להישמר מכל נוסחה ומכל סעיף, אפילו אנו נגיע לשיבה ליד שולחן משותף, שלא נהיה מרומים בסעיפים נבובים שאין מאחוריהם שלום. הן היטלר בא לעולם לאחר שלום ורסאי מדומה.

כבר נאמר והודגש לא פעם, שכיום אנו יושבים על משלטים בתעלה, לאורך כל הירדן ומול דמשק בצפון. ומוטב לנו בהפסקת אש הכוללת אמנם התלק- חוית ובריאות של כנופיות, "אל-פתח", מאשר ייתור על עמדות אלו תמורת שלום מדומה. ישבנו עשרים שנה בגבולות גרועים בהרבה, וגם הם לא היו קבועים ומסו-

הסירוב והסרבנות של מצרים ואחרים לשיחות שלום, אשמים בכך גורמים עלומים המעודדים את מצרים ואחרים להתמסד לאשליה המוסכנת שאפשר יהיה גם בעתיד להמשיך במצב ששרר מאז מלחמת השחרור - לטפח איבה נגד ישראל ולפתחה, להכין כוחות, נשק ובעלי-ידידות למען המלחמה הבאה להשמיד את ישראל, לשחק מדי פעם בפעם באש מתוך הנחה שגם אם תתלקח מלחמה, אין סכנה רצינית למצרים ותהייה תוצאותיה אשר תהייה, אין סכנה ליורקרתה. כי קרבות דמים, סבל - כל זה אינו ממלא תפקיד בשיקולי השליטים הערביים. והיה אם ינצחו - יגשימו את חלומם למחוק את ישראל מעל המפה; והיה גם אם יובסו - הרי יכילם הם בעזרת ידידים ובעזרת מדיניות נאיבית או צינית באו"ם להוציא את פירות הנצחון מידי ישראל, להפוך תבוסה צבאית לנצחון מדיני רועש וחוגג ולהתחיל את הכל מחדש.

אשמים כל אלה, שתהא כוונתם, או מזימתם מה שתהיה, מפתחים פעילות דיפלומטית המכוונת לכך שמחר יהיה בדיוק כפי שהיה אתמול. אשמה גם דבקות של מדינות שונות של מדיניות המסוחרת של האו"ם, מדיניות המאוהבת במשחקי פורמולות מוגמשות, בהתפשרויות עם עצמם, כדי לצאת ידי חובת הכל. אם אין אפשרות לרדת לשורשי המשבר, אם אין כוח לחסל את הסכנה, כי מיהשו אדיר אומר: סטופ - מנסים להשביע את הסכנה כמו שמשביעים רוח רעה בשמות של סעיפים, נוסחאות ואיזכורים. והתוצאות ידועות.

המשונה שבדבר הוא שכל המתווכים ושוחרי הפשרות הומניות, המקצוענים והחובבנים, כולם מפרגים לפחות במלחמה אחת או שתיים. יש אימרה ידועה המלגלגת על גנרלים המכנינים את המלחמה הבאה על סמך הנסיון והתנאים של המלחמה הקודמת. יש סכנה גדולה יותר בכך, שמדינאים מנסים לפתור משברים ובעיות אחרי מלחמה באמצעים שאולי היו הולמים את המצב לפני שתי מלחמות קודמות.

אינני מדבר רק על הצעות אויבנו או יריבנו. בין ההצעות השונות שמנסים להגישן למוסדות או"ם, יש כאלה שהיינו אולי שוקלים אותן לפני 5-6 ביוני, אך לא לאחר מכן. יש הצעות שביחס אליהן היו אולי בינינו אנשים שהיו אומרים: ייתכן שהדבר עשוי לשמש חומר למחשבה, לפני אביב 1967. אבל לבוא היום אלינו, לאחר הנסיונות הגורליים של אביב השנה, לאחר מלחמת ששת הימים, לאחר כל מה שקרה מאז, ולעזוב לנו עצות כיצד נסכל במו ידיו את קיומנו, את שלומנו ובטחוננו, כיצד נסכל לדעת את זכותנו הלאומית - לכך דרוש או עיוורון או יחס עיוני גלוי.

טוב שהתחלנו לדבר בשפה פשוטה, ברורה, צבירה, הייתי אומר, באומדנו לכל ההצעות: לא. אין כל אס-שרות לחשוב על פתרון המשבר, אם ההצעה היא אחרת מאשר משא-ומתן ישיר לשלום. זאת ולא אחרת. טוב שחללנו לדבר בשפת דיפלומטים ונמלצת בעניינים אלה ולא עטפנו את קביעותינו ברמזים רבי-משמעות. צריך להגיד זאת פעם אחר פעם: בשביל ישראל יש רק פתרון אחד ויחיד, משא-ומתן ישיר. ייתכן שדרוש זמן-מה לכך עד שיהיו אויבנו מוכנים לשיחות שלום. אולי דרוש זמן-מה עד שישתחררו שליטי ערב הנוכחים מתסביך התוקפנות שלהם, אולי גם מאפטרופסותם של פטרונים שמעלים כאוב מן האדמה סכנות מדומות

לאויבנו. ללא ספק יטענו, במידה מסוימת של צדק, שבמלחמת ששת הימים התבדו טענותיו שאויבנו היו חזקים יותר, הן בחימוש והן בצבאות מאומנים, מכוחו תיהם כלפינו לפני עשר שנים, במלחמת סיני. הם יטענו כלפינו, שוב במידה מסוימת של צדק, שעובדה היא שעדיפותנו הפעם בולטת כלפי כל העולם הרבה יותר מכפי שבלטה במלחמת 1956. והן הפעם היינו יחידים במערכה.

עובדות אלו, הנכונות כשלעצמן, עלולות להטעות את ידידנו. יהיה עלינו להילחם קשה בהסברה על השינויים העלולים להשפיע ולשנות את מאזן הכוחות בעתיד, עם כניסת גורם אדיר, בחזירה הרבה יותר עמוקה, לעזרת הערבים, לשינוי יסודי של עיוותיהם בעבר, ולא פחות מזה להצלת יוקרתה הוא באזור, וגם למטרות מדיניות משל עצמו, הן באזור והן לפי מושגים עולמיים גלובאליים.

הדגשת עובדות אלה וחשיפת האמת המדינית הכלולה בהן חייבות להיכלל בכל הבהירות בהסברתנו, להחדרת ההכרה שלא נוכל להיות בודדים ומבודדים ותלויים בכוחותינו בלבד, בכל הנוגע לחימוש כוחותינו.

נראה לי שמבחינת הערכת יחסינו הבין-לאומיים וההגדרה מי לנו ומי לאויבנו, לא נשארו בינינו כיום כמעט חילוקי דעות. ולפי עובדות אלה שהוטלו עלינו במציאות זו, יהיה עלינו לפעול בקשרים ובמגעים הבין-לאומיים שלנו.

אני מניח שבוה נהיה מאוחדים, אם יהיה ליכוד לאומי, אם יימשך ואם לא יימשך. ביחסים תקינים בינינו תלוי עתידנו.

היו"ר ק. לוי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת רימלט, ואחריו לחבר-הכנסת אונא.

אלימלך רימלט (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. עברו שישה חודשים מאז המשבר וראשית הנעת מכונת המלחמה המצרית נגד ישראל. עברו חמישה חודשים מששת הימים של מלחמת ההתנגדות והקיום של ישראל. נדמה כי לכאורה צריך להיות ברור לכל אדם שאיננו משוחד בדעה פוליטית קדומה וקבועה, כי שוב אין לנסות ולחזור באזורנו להסדר-ביניים, לקביעת תח-ליפים במקום פתרונות. כי כל הסדר-ביניים, כל תחליף לפתרון - פירושו החשת מלחמה חדשה.

ההתקפה הפירטית של מצרים על "אילת" לא היתה אפיזודה או תקדית, כמו שרגילים היינו לתקדיות של התלקחויות מקומיות. היה זה גילוי של מדיניות להמשיך במלחמה, להפר את הפסקת האש, בשיטות חדשות, בדרכים חדשות ובנשק חדש.

סוריה ועבר הירדן ממשיכות במלחמה בעזרת קבוצות מאורגנות של טרוריסטים ותבלנים, הנשלחות מעבר לגבול. מצרים משתמשת באמצעים סלקטיביים יותר, חמורים יותר. מי יודע אם לא היתה זאת מקדמה מתוכננת למה שדובריה הרשמיים והרשמיים-למחצה של מצרים מודיעים, שהמלחמה תחדש אם ייכשלו המאמצים והנסיונות למצוא "פתרון מדיני" למצב. ומה הוא הפתרון המדיני נוסח מצריזם חזרה טוטאלית לסטטוס-קוו שהיה קיים לפני ה-5 ביוני.

ממנו את הטרחה לבוא לירושלים. יסע נא לקהיר, לדמשק, לבגדד ולרבת-עמון. אני מניח שהממשלה תשלח מיד מברק לניו-יורק שהיא מוכנה לשיחות בכל יום, בכל מקום ובכל שעה. אבל אם תפקידו להיות "Go-Between", מתרוצץ-ביניים, להביא הצעות מכאן לשם וחוזר חלילה, להיות מצוייד בתביעות ובתכניות — אז צריך להגיד, שוב לא בשפת דיפלומטים נמלצת אלא בשפה פשוטה, ישראלית: ישראל לא תשחק את המשחק הזה, לא תכבד את השליחות. מוטב שידידנו יידעו זאת מראש ויזכרו שהיינו גלויי-לב עמם מן הרגע הראשון.

האקט המלחמתי של טיבוע "אילת" יש לו עוד בחינה אחרת: הכנסת נשק חדש לאזור, שלא היה בשימוש בצבאות האזור. הטיל הזה הוא טיל שטח-שטח, משוכלל ביותר...

שר-התיירות מ. קול :

לא רק באזור.

אלימלך רימלט (גח"ל) :

הוא חדש ביותר. לא שמענו שהוא נמצא בידי איזו מדינה; אולי בקרב צבאות ברית וארשה. עד כמה שידוע לי, לא איתרו טיל כזה אפילו בצפון-ווייטנאם הקומוניסטי. אינני חושב שישראל יכולה לעבור לסדר-היום על העובדה שהוכנס נשק חדש כזה לאזור. צדק הפרשן המדיני שאמר: בתנאי האזור שלנו — זהו נשק בלתי-קונבנציונלי. ואני חושב שאנו חייבים, ובדרך הגבוה ביותר, לתבוע מארצות-הברית לספק לישראל טילים שיוכלו להיות תשובה לטיל הזה. איננו תובעים שהצי השישי יערוך ביקורים ידידותיים בחיפה. איננו מבקשים מומחים, מפעילים, יועצים, מדריכים וקצינים אמריקניים. אבל אנו זכאים לתבוע, ולא להדר-פות מן התביעה מארצות-הברית, כי בנאמנות לדוק-טרינה שלה העכשווית על שמירת האיזון בין הנשק הסובייטי המוגבר הנשלח למצרים לבין הנשק שבידי ישראל, תספק לנו טילים.

ואגיד עוד דבר אחד חמור: אם לא תהיה נכונות לכך אצל ידידנו, חושבני שאנו חייבים נהיה לאמץ את מוחנו ואת הידע שלנו לנסות לפתח נשק שבתחום זה או אחר יהיה בו משום תשובה מרתעת או מסייעת לנצחון. מאד לא היינו רוצים שמירוצן הזיון באזור ייהפך במישרים למירוץ של הכנסת סוגי נשק חדישים וחדישים עוד יותר. וכך בלי סוף. אבל התשובה היא בידי ארצות-הברית, ויפה יום אחד קודם.

אדוני היושב-ראש, עוד הערה אחת לטיעונינו בשטח המינוח האדיאולוגי הבין-לאומי. מפי חברי וידידי חבר-הכנסת דוד הכהן שמעתי דברים שיש להשיב עליהם. בכל ויכוח אתנו, עלינו ונגדנו, מנפנים כלפינו בעקרון (שהוא חשוב כשלעצמו בתנאים מסוימים), שאין הרחבת גבולות בעקבות מלחמה. אבל עקרון כזה לא כך. לא באופן גולמי, נולד. יש להבחין בעקרון זה שתי אבחנות: אם שנינו גבולות הם תוצאה של התגוננות מפני אויב תוקפני שאיים להרוס ולהשמיד מדינות אחרות — ואם קיים קשר, אם ישנה למדינה ולעם המתגוננים זכות לאותו שטח. האם לא שונתה מפת אירופה ב-1944/45? כתוצאה של הבסת התוקפן הנאצי אינה זו שהייתה ב-1938, לפני פרוץ המלחמה. אינני חושב שלפולנים יש זכות היסטורית לוורוצלב,

על מנת להופיע כמצילים ומושיעים; אולי דרוש זמן עד שנכונותם של עמי ערב לשלום תגבר על עיקשותם וסרבנותם של שליטיהם הנוכחיים, המביאים סבל וקרבנות על כל עמי האזור. אבל מוטב להמתין מאשר להחיש מלחמה חדשה.

קיימים עוד מוקדי סכנות אחרים בעולם, מוקדים חמורים יותר, המאיימים כבר כיום בעימות בין-גושי. לא ראינו את החפזון, את הריצה המבוהלת לקבוע תחליפים ופתרונות-ביניים במקום פתרון יציב וקבוע, אלא כל אחד מן הנוגעים בדבר, כדרכו ולפי השקפתו, מחפש פתרונות יציבים. כיום הסכנה הנשקפת לשלום העולם קטנה הרבה יותר באזורנו משתיהת לפני חצי שנה, וזאת — אם לא תהיה התערבות מבחוץ כדי לכוון נסיון להטיל מלמעלה ולכוף פתרונות-ביניים או הסדרי-ביניים שאינם פותרים דבר אלא מחיישים מלחמה. אז עלולה להיות סכנה עולמית.

חברי הכנסת, נדבר בגלוי על נושא חמור ורציני. נניח שמתקבלת החלטה באו"ם על פתרון-ביניים ואיננו מקבלים אותה. אחת מן השתיים, או שיוקצו האו"ם תרד עוד יותר — או"ם שעד כה נזהר מלטפל בסכסוכים שלא היה לאל ידו לפתור אותם — או שיתחיל מישוה ללחץ על הטלת פתרונות על ישראל בכפייה והענשתה. על סנקציות. ואני יכול לתאר לעצמי שהמעצמה הסובייטית תשיש להציע בהתנדבות את שירותה כדי לכוף פתרון על ישראל, ודובריה כבר רמזו על כך ומאד במפורש.

והנה, אם כך יהיה הדבר — האם תוכל ארצות-הברית לעמוד מנגד? האם תוכל להשלים עם זאת? ואין צריך לומר שלא תוכל לשתף פעולה. כי איזה ממשל של ארצות-הברית, המשתדל להצדיק את הסתב-כותה במלחמת דרום אסיה, מלחמה השנויה במחלוקת סוערת בציבוריות האמריקנית והיא מצדיקה זאת על-די עקרונות ונאמנות לעקרונות גלובאליים, לשמור על התחייבויות, בעולם כולו, להעמיד חומה וחיץ נגד התפשטות מדיניות-צבאית של הגוש הסובייטי — איזה ממשל אמריקני יוכל להצדיק התערבות רוסית או נכונות להתערבות רוסית, להטיל סנקציות על ישראל? הרי אז תהיה הקונפונטציה הבין-גושית בלתי-נמנעת. כיום אמנם יש התערבות רוסית באזור, עמוקה יותר, אקטיבית יותר, חדרת יותר, מאשר של ארצות-הברית. אבל שתי המעצמות הציבו לעצמן גבולות. יש ריסון מסוים של העימות. מחר יוכל הוא להיות ללא סייגים.

זאת חייבים אנו להסביר לידידנו ולמדינות שוחרות-השלום באמת: האו"ם לא רק עלול להיכשל, ותהיה הכוונה אשר תהיה, אלא עלול להביא לידי קונפונטציה בין-גושית מסוכנת, שכיום אינה קיימת. כי בדת הציבור בעולם החופשי אין מצרים, כמו סוריה היום, אלא מדינת-חזית. היו ארגוני-חזית — "Front Organizations"; היום יש "Front States". מצרים וסוריה היום מבחינה מדינית הן "Front States". על כן יהיה עימות, אם לא ימצא האו"ם את הפתרון הנכון והאפשרי היחיד: שיחות שלום ישירות.

בכל ההצעות המנוסחות לנסיין יש צד אחד שווה: מופיע בהן שליח של או"ם. מה תפקידו של השליח? אם תפקידו יהיה להביא את שני הצדדים לידי שולחן הדיננים ותו לא — תבוא עליו ברכה. אבל נוכל לחסוך

בוטיה לעתיד. אולם היו בעניין זה גילויים בלי סוף מצד מפלגות המשתתפות בממשלה, המפרסמות את מדיניות השלום שלהן ומצד שרים בממשלה; היה ביניהם מירוץ בפרסום ובעשיית גפשות למען תכניות של שלום פרטיות. אינני חושב שהדבר הזה היה רצוי. ובוודאי אין דעות שונות בעניין זה. אולם, אדוני ראש הממשלה, אולי נתחיל לחשוב — אם לא היום ולא מחר, אזי מחרתיים — על כך שלא רק מפלגות ולא רק שרים, אלא גם הממשלה תתחיל לגבש את דעתה ביחס לעתיד, ולא למען העתונות והפרסומות, אלא כדי לקבוע לעצמנו מה אנו חושבים ומה אנו רוצים.

אדוני היושב-ראש. אנחנו לא רצינו במלחמה הזאת, איש לא רצה בה עד לרגע האחרון. אין אנחנו מדברים עליה. אין אנחנו חושבים שהמלחמה היא יעד לאומי עליון ונכסף. זאת עושים אויבנו. אולם אנו מאמינים שאם לא תהיה התערבות והפרעה מבחוץ, הרי מלחמת ששת הימים קירבה אותנו צעד גדול לקראת שלום של אמת, גם אם ההתקרבות הזאת עדיין סמויה מן העין או מסתירים אותה מן העין. אמונתנו זו מוסיפה כוח והצדקה לעמדתנו התקיפה ביותר, שקיים בשבילנו רק הסדר אחד ויחיד — שיחות שלום ישירות, ללא תיווך וללא מתווך.

ה"ר ק. לוז :

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אונא, ואחריו — לחבר-הכנסת פרס.

משה אונא (מפד"ל) :

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אתחיל את דברי בדברי ברכה לשר החוץ מר אבא אבן ולנציגו באו"ם מר גדעון רפאל על הניהול המוצלח של המערכה המדינית בה אנו עומדים. אנחנו עדיין באמצע הדרך. אולם כל שלב שאנו מצליחים לעבור מבלי להיכשל מקרב אותנו למטרה הרצויה. עם קטן הגנו ובתור שכזה הגנו רק גורם קטן בעולם, שאין בכוחו לכוון את המאורעות המדיניים על פי רצונו, — ורבים מבינינו שוכחים זאת. אולם עצם קביעת הקו הנכון של המדיניות וניצול האפשרויות כדי לבצע קו זה בהצלחה מראים על יכולת של אלה העוסקים במלאכה זו לשקול אל נכון את הנתונים הפוליטיים, להסביר את עניינינו לעולם ולסלול את הדרך להישגים של ממש. עדיין אין אנו יודעים מה יהיה מחר בחזית זו, אולם נראה לי שכל התקדמות, כל יום שאנו יכולים להמשיך להחזיק במצב שבו החוקנו עד כה, חשוב ושקול כנצחון.

יחד עם זאת אל לנו לשכוח שהגורם היחיד בעולם בעל עוצמה צבאית שנוכל להישען עליו כיום הוא ארצות-הברית. (בזה אינני רוצה לקפח את זכותן של אותן הארצות הדמוקרטיות המערביות שבמשך כל הזמן אוחדות אותנו ועוזרות לנו.) עצם העובדה הזאת היא חשובה, כי מסוכן בשבילנו להיות תלויים לגמרי בגורם אחד ויחיד, ויהיה החזק הנאמן ביותר. אנו חשים קירבה אמיתית לעם האמריקאי ולאלה המנהלים את המדיניות שלו במזרח התיכון ומלאים רגשי תודה עמוקה על העמדה העקבית והיעילה כלפי עניינינו החיוניים. עם כל זאת יש צורך במאמץ מתמיד כדי לחזק את הקשרים עם מדינות אחרות, אף עם אלו

אלוהים ולמברך, יותר משיש לנו זכות לבית-לחם, לחברון ולשכם וכו'. ההיה שם רוב פולני, או רוב רוסי? האם התקיים שם משאל-עם? יש זכויות היסטוריות לאומיות, והמנצחים במלחמת-העולם השנייה הכירו בהן. ובאזורנו בכלל הוויכוח פשוט יותר. לא רק ב-1945. ב-1949 שונתה מפת האזור, אבל כתוצאה של מלחמה תוקפנית. המלוכה ההאשמית, שנשתלה באזור על-ידי הקולוניאליזם האירופי, כבשה את יהודה ואת שומרון, ומצרים האפריקנית — את עזה, כתוצאה של מלחמה תוקפנית, מתוך התגרות בעולם, מתוך התגרות באו"ם וברצון שני הגושים גם יחד. הן תקפו, כבשו וסיפחו. ומתי הוכרו על אמנסטיה כללית של התוקפנות הזאת? ומתוך לאנגליה, ביחס לעבר-הידך, ביחס לסיפוח שטחי ארץ-ישראל על-ידי עבר-הידך — שום מדינה לא הכירה דה-יורה בסיפוח זה. יש איפוא הרושם שרוצים היום, לאחר מלחמת התוקפנות המצרית, להשיג תשריר לסיפוחים כתוצאה ממלחמה תוקפנית בשנת 1949.

וביחס לקשר של העם הזה לארץ הזאת. אנו עומדים ערב ה-2 בנובמבר. הצהרת בלפור קיבלה תוקף על-ידי מוסד פרלמנטרי עולמי, חבר הלאומים.

שלמה יעקב גרוס (אגודת ישראל) :
יש הבטחה עתיקה יותר.

אלימלך רימלט (גח"ל) :

אני מדבר לא על המישור המיטפיסי אלא על המישור המדיני, הבין-לאומי. אני זוכר — „שיוויתי לגנדי תמיד“; אבל אל נא תפריעני בקריאות-ביניים.

ואשר לעמדת רוסיה, אני יכול להבין עמדה האומרת: אני רוצה וכך הוא. זאת אמרו כל האימפריות מאז ראשית ההיסטוריה, עוד מימי רומא: „Roma locuta, causa finita“. על יחסה הנוכחי של רוסיה אלינו אולי אפשר לומר: „Moskva locuta, causa finita“, — לפי התורה שהצדק בכוח. אולם לטעון נגדנו בשם המוסריות הבין-לאומית, בעיקר מצד המטילים את חובת קיום מצוות המוסריות הבין-לאומית רק על מדינות קטנות וחלשות ובתנאי שאינן בנות-חסות — זה קצת יותר מדי.

ועוד הערה. ראש הממשלה מסר סקירה מקיפה על בעיות רבות. חבל רק שהוא לא סיפר — והיום זה אפשרי — על הקשיים הפנימיים שהיו לנו, על הלבטים, על השגיאות ששיגעו, איש אינו יכול לבוא בטענות אלינו, מפני שמטבע הדברים לא היינו ערוכים לתקופה שלאחר הנצחון. כולנו היינו דבוקים למשימה — וזה כוחנו — להתגונן, לעמוד על גפשונו. סיימנו בנצחון. לא חשבנו מקודם על מה שיהיה ומה שצריך להיות לאחר הנצחון. משום כך היו בתחילה קביעות אחרות ושנינויים תדירים בתחום החינוך ובתחומים אחרים, שהכניסו מבוכה בקרב מבצעי מדיניות הממשלה ובקרב האוכלוסיה הערבית בשטחים המשוערים והמוחזקים. לאחר ימי הגבורה וההישגים אפשר, ואף רצוי, לדבר, רספק-טיבית, על דברים שאולי היו גם בלתי-נעימים.

דברי ראש הממשלה, שאת הצעותינו נציע כאשר נשב עם אויבנו מסביב לשולחן הדיונים על השלום, מעוררים אותי להגיד פעם נוספת את הדברים הבאים: הממשלה עדיין לא גילתה — וזה עניינה — מה מחש-

הרבה בעניין זה. עלינו להקדיש תשומת-לב מיוחדת לתחום זה בזמן הקרוב. למזלנו, הפעולה הזאת עדיין לא חדרה לאוכלוסיה בשטחים המוחזקים, אבל הצלחות עלולות לסכן מצב זה ולערער אותו. לכל הצלחה מצדנו ישנן השלכות הרבה מעבר לעניין הקונקרטי. כל הצלחה מצדם מחזקת ומעודדת אותם לפעולות נוספות ומחזקת ומעודדת את האלמנטים המתנגדים בקרב האוכלוסיה הערבית. לדעת, אי-אפשר להפריז בחשיבותה של חזית זו.

בהודמנות זו ברצוני לציין לשבח באופן מיוחד את משמר הגבול, העושה פעולה חשובה ויפה. משמר הגבול ערוך לפעולה זו ויש לו הצלחות.

הזכרתי קודם את חוסר ההחלטה באו"ם, הנותן בידינו תקופה ממושכת יותר — של מספר חודשים — בה אנו יכולים לכוון את התפתחות הדברים בלי לחשוש להפרעות מצד המוסדות הבין-לאומיים. זה מבטיח לנו חופש פעולה גדול יותר וחופש תמרון מדיני. אולם כדי שנוכל להשתמש בזה ולקדם את עניינינו בכיוון הרצוי, יש צורך, קודם כל, שיהיה ברור לנו מה התכנית שלנו ולאן ברצוננו להגיע. מסוכן, לדעתי, להמשיך בניהול מדיניות „מן היד אל הפה” ולהסתפק בכמה עקרונות על אופן הטיפול בתחום המדיני, ויהיו נכונים וחשובים עד כמה שיהיו, כי זה מה שעשינו עד כה. ההבניה למשא-ומתן ישיר; העקרון: אין שינוי בלי משא-ומתן על שלום ושלטן חוזר למצב שלפני ה-5 ביוני, ודרכי הטיפול באוכלוסיה הערבית — כל אלה חשובים כשלעצמם, אבל אינם אומרים ולא כלום על המטרה שלקראתה אנו חותרים.

בהודמנות זו ברצוני להדגיש את החשיבות הגדולה שאני מייחס לעקרונות הטיפול באוכלוסיה הערבית, כפי שקבע אותם בהטחון ושהממשלה אישרה אותם. הצלחה ביצירת יחסים תקינים עם גורם ערבי יש-לה חשיבות שאין להפריז בערכה בחשבון המדיני ארוך-הטווח.

בזמן האחרון אנחנו שומעים הרבה על פעולת החדרת רעל האנטישמיות באוכלוסיה הערבית במדינות הערביות, תוך תמיכה ממשלתית. קיבלנו תמונה מזה זעת מהתהליכים בתחום זה. התמונה צריכה להחדיר את לבנו. נראה לי שהרעל הזה עדיין לא חדר עמוק לתוך שכבות האוכלוסיה, והפגיעה עם האוכלוסיה הערבית, כפי שהתפתחה מן היום הראשון וכפי שהיא כיום, תוכיח שאמנם המצב עדיין אינו כזה כאילו האוכלוסיה הזאת כבר קלטת אל תוכה את הרעל הזה. ככל שרעל זה יחדור יותר לאוכלוסיה, יקשה עלינו יותר להגיע למצב של שלום ושל יחסים תקינים עם המדינות הערביות והאוכלוסיות שלהן. גם זה הוא שיקול שהיבב לכוון את צעדנו.

אמרתי שקבענו עקרונות מסויימים כיצד לטפל בבעיות, שיש בהן גם משום פעולה חיובית, אבל כל הדברים האלה יכולים לתת את פריים אם תהיה תכנית ברורה לאן אנו רוצים להגיע, וכיצד מתארים אנו לעצמנו את הפתרון הקבוע לבעיותינו המדיניות והבטחוניות.

אין אפשרות, לדעתי, לנהל מדיניות בלי תכנית מדינית ברורה. יש לי כל ההבנה לרתיעה מפני הקשיים המתעוררים בשוואן להתוות את קווי התכנית הזאת.

העומדות כיום נגדנו, המגהלות מדיניות עויינת כלפיו. בצדק הזכיר ראש הממשלה את העם הצרפתי, אשר ממשלתו נוקטת קו נגדנו. אנו בטוחים כי כוחות בעם הצרפתי, אשר פעם בפעם מבטאים את התנגדותם לקו ממשלתם, יתגברו בסופו של דבר. מטעם זה, ולא רק מטעם זה, אין אנו יכולים להשלים עם מצבנו הנוכחי; אנו מוכרחים להשתדל שנשכיל לרכוש ולהחזיק בידדותן גם של אומות אחרות.

מעמדנו באו"ם לא צריך להיות בשבילנו עניין שנוכל לזלזל בו ולבטלו במחיר יד. למרות החשבון השלילי מאד שיש לנו עם מוסד זה, למרות הכשלונות החמורים שלו, מהם אנו סובלים במיוחד, אין אנו מעוניינים שהוא יתבטל ואף לא שיאבד את שארית היוקרה שנשארה לו. ישראל אינה צריכה להיות בין אלה שכורים לו את קברו. מצב האו"ם קשה. ייתכן שהדבר גובע מכך שמדי פעם בפעם לוקח מוסד זה על עצמו יותר ממה שהוא יכול לתת ועל-ידי כך הוא מסתבך בתפקידים שהם למעלה מכוחותיו. בכל זאת בל גשכה שכיח הוא עדיין ממלא תפקיד ועדיין יש בו צורך בשביל עמים רבים, ובסופו של חשבון גם בשבילנו.

זה צריך להיות, לדעתי, בין השיקולים שלפיהם נתייחס לשאלת השליח של האו"ם לאזורנו. לא יכיר לים להיות כל חילוקי דעות בינינו שאין לנו עניין במתווה באיוו צורה שהיא ולא נסכים לו, אולם אין לנו סיבה להתנגד לסגיו שסמביותנו מוגדרות כפעולה להביא את הצדדים למשא-ומתן ולקרב הסדר של שלום. זאת מלבד העובדה שסיכום כזה במועצת הבטחון, כאשר יתקבל, ימנע כל ויכוח בעצרת שנותן לכל אויבנו הודמנות לגנח אותנו וליצור אווירה עויינת לנו. פירושו של דבר גם חוסר ההחלטה עניינית של האו"ם. העיקר בהחלטה כזאת הוא הצלת כבודו של האו"ם. כאמור, כל זמן שדבר זה לא יפגע באינטרסים שלנו, אנו מעוניינים בו. בצורה כזאת, נדמה לי, עלינו לראות שאלת השליח. כל הוראות מעבר לתחום זה לא נוכל לקבל, אבל במידה שתשארנה בתחום זה, אין לנו עניין לדחות אותן.

חוסר החלטה עניינית של האו"ם ברגע זה אינו פוגע בנו. אדרבה, הוא מחזק את מעמדנו הקיים במי-שור המדיני. אנו מעוניינים במצב שנוצר עם הפסקת-האש, כל זמן שאין משא-ומתן על הסדר של שלום. מן הבחינה הבטחונית הוא גוה לנו ואין לנו צורך בשינוי. עלינו לעשות את הכל כדי שיישמר. החשש הריאלי ביותר שהוא עלול להתערער בא ברגע זה, לדעתי, מצד התגברות מעשי „אל-פתח” והצלחתם.

היו לנו בזמן האחרון, אחרי שורה של הצלחות מרשימות, כמה כשלונות, שלא היו צריכים לקרות. אני מוכיח לך כשלונות בסביבה בה אני נמצא, בעמק בית-שאן — במשקים ומחוז למשקים. נראה לי שאפשר היה למנוע לפחות חלק מהם. עלינו לשנן לעצמנו את החשיבות העליונה שבסיכול פעולות החבלה והטרור ושמירת השקט ושיתוף הפעולה בשטחים המוחזקים. בל ניתפס לבטחון עצמי מופרז, בל גלול בפרטים שהם לכאורה בלתי-חשובים — של השמירה והפעולה המונעת. נראה לי שעלינו לעשות יותר בשטח של אימון החיילים בתחום זה, בצורת מלחמה זו, שהיא שונה ודורשת גישה שונה ואמצעים אחרים משדורשת הפעילות המלחמתית הרגילה. נוכל, לדעתי, לעשות

נהיה פעילים בעניין זה — את השתתפותן הפעילה בפתרון בעיותינו, כשיש בכך גם פתרון בעיה המעיקה עליהן. אנחנו צריכים לקשור את הדברים ביחד. לא מספיק לדרוש כתנאי לשלום שהאחרים יקבלו על עצמם את פתרון בעיית הפליטים.

נראה לי שהנוסחה של ראש הממשלה איננה עונה על השאלה הזאת. עלינו להשתמש בעובדה שיש מספר רב של פליטים תחת שלטון ישראל כאתגר וכמנוף להראות את הדרך לפתרון. אנחנו, שהראינו גדולות בתחום החברתי, ביצירה הסוציאלית שלנו, בפתרון של בעיות פנימיות, עלינו גם להראות דרך לקרב בעיית הפליטים לפתרון, ויש לנו מה לומר בתחום זה. במיוחד היום, כאשר אנחנו יודעים מתוך הדיון-וחשבון החדש של סוכנות הפליטים, שהמצב הוא הרבה יותר קל לפתרון מכפי שחשבונו. לכן, על-ידי כך שנראה דוגמות, אפשר להזיז את השאלה ביתר קלות מכפי שהיה לצפות מקודם.

נראה לי שעלינו גם לתת את הדעת — וראש הממשלה הזכיר זאת בנאומו — על הסדר עם הכנסיות בעניין המקומות המקדשים, הסדר הקשור עם העניינים הכלליים של בעיות האזרח. גם כאן עלינו לדעת שבאפשרותנו לרכוש לנו גורמים חשובים בעולם, שיעמדו לצדנו במקום להיות נגדנו. אני מעריך את הכוחות הדתיים הקשורים בירושלים, והם, כאמור, יכולים להיות גורמים אשר יחזקו את מגמות השלום והאחווה באזור — אם נדע לקשר אותם לפתרונות שלנו ואם נביא אותם לידי כך.

כל זה אומר שאנחנו מצווים למצוא את האזיון הנכון בין בעיות הבטחון ובין המדיניות. אנחנו מצווים לכך ואנחנו נדרשים לכך אולי יותר מאומה אחרת, מפני שמצבנו דוחף אותנו לתת את הפרימאט בכל אופן לבעיות הבטחון, ולא פעם העמדנו, שלא לטובתנו, את בעיות המדיניות בשורה שניה או שלישית. עד כמה שאנחנו צריכים לשמור על כוחנו — ואנחנו צריכים להיות תמיד נתונים לדאגה לחזק את כוחנו הצבאי — הייתי מזהיר מפני הגישה שבאה לידי ביטוי בדברי חברי הכנסת רימלט, אשר רמו דבריו על אמצעים העלולים להביא לידי תוצאות הרבה יותר מרחיקות לכת מאשר אנחנו יכולים לראות אותן היום, ועל-ידי כך אנו עלולים להביא להריסת הבטחון מן היסוד במקום להביא להגברתו.

אסיים את דברי בדברי עידוד לכל אותם בני עמנו הנמצאים במצב קשה בארצות העוינות וברוסיה הסוב-ייטית. ראש הממשלה ביטא את רגשות כל בית ישראל כלפי אחינו אלה, ואני רוצה להצטרף לדבריו. אסיים את דברי בדברי התפילה הנאמרים בכל יום שני וחמישי אחרי קריאת התורה, המבטאים את הרגשותינו המקוננים בנו תמיד: „אחינו כל בית ישראל, הנתונים בצרה ובשביה, העומדים בין בים וביבשה, המקום ירחם עליהם ויוציאם מצרה לרווחה ומאפילה לאורה ומשעבוד לגאולה“.

הי"ד. נצר:

רשות הדיבור לחברי הכנסת פרס, ואחריו לחברי הכנסת צור.

היא מעוררת, קודם כל, את כל הניגודים הקיימים בקרבנו בתחום זה ותביא אותם לידי התנגשות חזיתית. הנני תומך בדעה האומרת שעלינו לדחות את התלקחות הוויכוח הזה לריב גדול עד כמה שאפשר. אבל אין למנוע שנושא זה, שהוא כה טעון אמוציות עמוקות, דתיות ולאומיות, מביא לידי התנגשות דעות חריפה ביותר. הליכוד הלאומי שהושג הוא נכס חשוב ביותר, ומצווים לשמור עליו עד כמה שהדבר ניתן; אולם בסופו של דבר אין להתחמק מן ההכרעה, כי התקלות שיבואו עקב חוסר ההכרעה לא פחות מסוכנות מאלה העלולות לבוא כתוצאה מההכרעה שתיראה כמוטעית בעיני חלק של האוכלוסיה.

נוצרות עובדות שמשקלן העצמי נוטל מאתנו חופש ההכרעה המדינית. אם יש צורך ביצירת עובדות — ואינני שולל יצירת עובדות כדרך מדינית — אין להסכים שהעובדות יקבעו את המדיניות. יש בינינו חוגים החושבים שיצירת עובדות היא דרך נאותה כדי להטות את ההכרעה הפוליטית מראש לצד דעתם. גם אם זה אמצעי פוליטי לגיטימי, הייתי רוצה להזהיר את ראש הממשלה — בל יתן לעניינים להתפתח בצורה זו שיכבלו את דיו ואת ידי הממשלה ויכריחו אותה, בסופו של דבר, להסכים בעל-כורחה להכרעה בניגוד לדעתה השקולה.

בתקופה הטרומ-מדינית היינו נאלצים ללכת בדרך זו של יצירת עובדות והתאמת מדיניותנו לעובדות אלה. לא היתה לפנינו ברירה ושלמנו מחיר די יקר בשביל זה. כיום קביעת הקו המדיני צריכה להקדים את יצירת העובדות, והעובדות חייבות לבטא קו מדיני שתגבש תוך שיקול כל הנתונים ובפרספקטיבה המדינית המס-תכלת למרחקים.

מדיניותנו צריכה להיות קונסטרוקטיבית לא רק לעצמנו, כי אם גם לאזור. לא מטעמים הומאניטריים גרידא, כי אם גם מן הטעם הפשוט שרק מדיניות המסדירה בעיות האזור יש לה סיכוי להיות בת-קיימא ולא להתבטל אחרי זמן לא רב.

מדיניות כזאת צריכה להביא בחשבון ענייני הבטחון שלנו כעומדים גבוה בסולם העדיפות. אולם הם אינם הגורם היחיד שיש להביא בחשבון. בכל הסדר עלינו לראות לגגד ענייני את הצורך להגיע פעם לידי מצב של שלום עם שכנינו. גם אם הדבר נראה לנו היום כרחוק, בל יצור עובדות החוסמות לחלוטין את הדרך אל השלום. נדע להבחין בין צורכי בטחון והר-חבת ובולין. אלה הם שני דברים שונים כל מזה. נראה את הבעיות המתעוררות עם שינוי הרכב האוכלוסיה בכל חומרתן. גם תוספת של אוכלוסיה המעלה את אחוז המיעוטים במדינה ל-20% מעמידה אותנו לפני מצב חדש ושונה לחלוטין, שלא יהיה קל לנו לטפל בו. על אחת כמה וכמה אם התוספת תהיה גדולה יותר ותשנה את דמותה של המדינה הזאת מיסודה.

מדיניות קונסטרוקטיבית גם איננה יכולה להעלים עין מבעיית הפליטים. היא חייבת להראות את הדרך לפתרון הבעיה הזאת. אנו המעוניינים העיקריים שעניין הפליטים יירד מהפרק עליו פתרון הסופי. עלינו לתת את חלקנו לזה. זה עליה בד בבד עם האינטרסים של מדינות ידידותיות, ואנו נבטיח על-ידי כך — אם

שמעון פרס (רפ"י):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. מלחמת ששת הימים היתה מלחמה בלתי-מתוכננת מבחינה מדינית, שנערכה על-ידי צבא מוכן כהלכה מבחינה צבאית. אומץ-הלב וכוחו של צה"ל יצרו איפוא שוב, ומחדש, מצב מדיני מפתיע, פתוח, רחב-ממדים, נושא סיכויים וצופן בחובו גם בעיות חדשות לא מעטות.

בטפלנו במצב חדש זה עלינו להבחין בין המדיניות השוטפת, שעיקרה יחסים — יחסים בין עמים, יחסים בין מדינות — לבין מתכונות של קבע, שעיקרן גבולות ריבוניים קבועים.

המדיניות השוטפת נעה על שני צירים עיקריים: זה שמנוח ביסוד היחסים שבינינו לבין הערבים המצויים בשטחה של ישראל החדשה; וזה שמבצבץ בעמדות המדיניות וההיערכויות הבין-לאומיות, עם הערבים, בשם הערבים, כלפי הערבים וכלפי ישראל.

היחסים שבין הערבים לבינינו טומנים בחובם את אחד המפתחות לגבי מתכונות הקבע של העתיד לבוא. יחסים אלה צריכים, לדעתי, להצטיין בשלוש תכונות עיקריות: במקומיותם, בעצמיותם, בניידותם.

לגבי מקומיותם — אומרים שבלב הסכסוך הערבי-ישראלי ניצבת בעיית הפלשתינאים, או בשפתנו, ערביי ישראל. טחנות התעמולה של מצרים, ירדן ושווייץ מתמרסות מיומרה שבאילו גורל ערביי ישראל נשא באחריותם. הם, עלינו להוציא רוח יומרנית זו ממפרשי הלוחמה הישראלית, ולהבהיר לבהר היטב שגורלם של ערביי ארץ-ישראל ייקבע במגע ישיר בינינו לביניהם. זוהי בראש וראשונה בעיה מקומית ולא בעיה מורח-תיכנית.

בישראל חיי, כידוע, לפני המלחמה כשלוש-מאות אלף ערבים. אילו גורלם של ערבים אלה היה תלוי בנאצר או בשוקרי, סבורני שהם, כמו גורל השלום עצמו, היו נתונים בסכנה מתמדת. בישראל החדשה חיים למעלה ממיליון ורבע ערבים והם עשויים להיות אדונים לגורלם יותר מהאדונים המצרים, הרואים בהם, ביסודו של דבר, קלף במיקוח. ואם אמנם השלום יכול לבוא כתוצאה מגורמליציה וסטביליזציה של יחסים, הרי זה אתגר בתוך גבולותיה החדשים של ישראל, ולא סעיף במיקוח בין-לאומי מחוצה להם, או מיקוח בין-ערבי באזור.

סבורני שיחסי דו-קיום, שיש להם גם סניגורים חשובים בקרב הערבים, יכולים לזרוע את הזרע העיקרי של השלום לעתיד.

לגבי עצמיותם — אנו שואפים לדו-קיום, ולא דווקא לדו-לאומיות. ביחסים שבינינו לביניהם אין אנו שואפים להשתלטות או לחלוקת שלטון במסגרת אחת, כי אם לעצמיות מקסימאלית בניהול חיי היום-יום, כאשר ישראל חייבת להקפיד, ותקפיד, על גבולותיה הגיאוגרפיים ועל הגבול האמיתי שבין מלחמה לבין שלום. אין לה שאיפה לנהל עיריות ערביות אי-בתי-ספר ערביים, כמו שאין לה גטיה לראות בשוב הערבי פוטנציה מתמדת של טרור מתגבר.

הטרור הערבי לא נוצר בתהליך דמוקרטי, ואין מקורו דווקא בשאיפת ההמונים הערביים לרצח מתמיד. הוא שובץ במדיניות הערבית על-ידי קבוצות צבאיות, או רדניות, קיצוניות, בנוסח של מבדליין או בנוסח

של שוקיירי. הציבור הערבי הוא לאמיתו של דבר יותר קדגן של מנהיגיו הקיצוניים משהוא מולידם הרצוי. נ.י. ועל כן גם בטיפולו ב„אל-פתח“ עלינו לטפל במקור, באחראים, במפעלים ובמבצעים, תוך הימנעות מהטלת אשמה על אלה שלא בחרו בדרך זו ולא תמכו בה עד עתה.

חיינו עם הישוב הערבי בישראל שלפני ה-5 ביוני חיים שהתנהלו כמעט ללא תקלות דמים. הסיבה היתה שהבחנו יפה בין רוב הערבים ששאפו למודוס ויוגנדי — איננו אומר שהיו דווקא פטריוטים יהודים או ישראליים — לבין מיעוט קיצוני ששאף לשבש כל הסדר סביר של חיים נורמליים. ומה שנכון לגבי שלוש-מאות אלף ערבים, יכול להיות גם נכון לגבי מיליון ערבים, אם נאחר בזמן ובהחלטיות את המעט הקיצוני ונבדילו מהמרבית והמתון.

לגבי גיידותם — המאה העשרים עשתה את החברה האנושית לחברה שהיא גיידת יותר ויותר: מהכפר אל העיר; מהמחשבה אל הסדנה; ממקום הלידה למקום ההזדמנות החדשה.

בעולם הערבי התפרצה המאה העשרים דרך מציאות נפט. הנפט הביא עמו עושר חדש, רב, והודמ-נויות קורצות ומודרניות. מה פלא שרעבות מתושבי יהודה והשומרון — עוד לפני המלחמה, לפני ה-5 ביוני — נדדו לכווית ולבחדין; משדות הדורה לשדות הנפט. גיידות זו לא פסקה גם לאחר המלחמה, ואין ספק שהאינטרס העליון והמיידי של ישראל הוא לשמור את הירדן פתוח לאנשים, לסחורות, לסיכויים, לכיוון המזרחי, הצפוני והדרומי. אפילו חוסין משתף פעולה במדיניות זו, מדיניות של מעבר פתוח, בגלל התקוות שהוא תולה עדיין בגדה המערבית מבחינתו, — עלינו, שבלב זה, לשים יותר לב לתוצאות תקוותיו מאשר למניעיה.

גיידות זו מחייבת גם הגדרה חדשה לתפיסה העצלה והמיושנת של המושג „פליט“. ערבי החוצה את הירדן לכיוון מזרח, דרום או צפון, אינו פליט, כי אם מהגר שוחר תקווה חדשה. כמוהו כאנגלי המפליג לאוסטרליה או לקנדה. לעומת זאת ערבי שנשאר בישראל, אם הוא פליט בגלל מקום מגוריו, כלומר שהוא גר במחנה פליטים, עלינו לטפל במקרה זה כפי שמטפלים בבעיית שיכונם של כל אדם — על-ידי מתן אפשרות של שיפור המגורים. יש להעתיק את הגדרת המושג הזה מהתחום הפוליטי לתחום האנושי, האישי והאזרחי.

יחסי ישראל-ערב יכולים איפוא לנוע על מסלול מקומי, ללא אפטרופסות של מדינות ערב, והם יכולים להביא בחשבון ייחוד לאומי, מבלי שנתעלם מהאספקט האנושי, מבלי שנעצום את עינינו לגורלו של האדם ונטייתו להעתיק את מקום מגוריו כדי לחפש את מזלו מחדש.

הבעיה היא כאן גם פסיכולוגית וגם מדינית. היא מעמידה לפנינו אתגרי הסברה ופעולה כאחת.

הבעיה השניה היא כמובן מידת התערבותם ואופי התערבותם של העמים הלא-מזרח-תיכוניים, המעצמות הגדולות, בשפע ההודמנויות ובסבך הסכסוכים הקיימים במזרח התיכון. המצב שנוצר לאחר מלחמת ששת הימים מצא לא רק את ישראל ואת מדינות ערב בלתי-מוכנות מבחינה פוליטית; הוא מצא גם את העמים האחרים והמ-

נו עזרה של חיילים אמריקאיים, כמו אותה הצהרה של שר הבטחון, שאיננו מצפים כי אמהות אמריקאיות תסכנה את חיי בניהן למען בטחון ישראל — גם זה דיבר ללבם של האמריקאים. אני רוצה להוסיף, כי העובדה שבמשך אחת-עשרה שנה נהנינו מתמיכה בלתי-פוסקת בתחום הנשק של צרפת, עשתה את יחסינו עם ארצות-הברית לפחות פרובלמטיים ויותר מבטיחים. יש דיאלקטיקה במדיניות: כשם שיחסי צרפת-ישראל שיפרו את יחסי ארצות-הברית-ישראל, כן אני מאמין שבעתיד היחסים המשופרים של ארצות-הברית עם ישראל עשויים לשפר מחדש את יחסי צרפת-ישראל, מפני שאין לך ידיד שידדותו עומדת במבחן ביתר קלות מאשר בשעה שמבחן עצמו הוא קל.

אני שמח מאד שקובעי המדיניות בוויינגטון מאזינים קשב רב לדבריה של ישראל, שיצאה כמנצחת מהמלחמה. בהרבה מן הדברים שאנו משמיעים, מן הדין שנימנע מליצור את הרושם שאם תיווצר באו"ם בדיה בין החלטה קיצונית לבין החלטה מתונה, ישראל תשמה במתונים. הכיעה העומדת לפנינו איננה בעיה של טמפרמנט, אלא של קביעה מרחיקת-לכת של גבולות, של גורל, של עם ושל אזור. ישראל, לדעתי, לא תוכל להזדהות עם שום הצעה, תהא נראית כמתונה ככל שתיראה, אם לא יהיה בה משום תשובה לצרכיה הא-מיתיים והחיוניים. זאת חובה עלינו להבהיר לארצות-הברית כבר בשלב זה, כאשר אונזה כה כרויה כלפי ישראל.

אני יודע שאכזבה רבה נגרמה לכולנו על-ידי עמדתו של נשיא צרפת, הנגול דה-גול, ערב מלחמת ששת הימים, תוך המלחמה ולאחריה. אף-על-פי-כן לא נחליף ויכוח בכפיות תדה. בל נשכח שרוב הנשק במלחמה זו מקורו בצרפת, כשם שחלקו בא מגרמניה, מאנגליה ומארצות-הברית. אין לנו גם עניין להעתיק את הוויכוח על מדיניותו של דה-גול מוויכוח ההתקפה על אישיותו. אין לנו עניין לארואת את עתיד יחסי ישראל-צרפת דרך משקפות של אכזבה. במדיניותה הנוכחית של צרפת יש די סתירות פנימיות, שיכולות להביא לכלל מפנה בה. אם ישראל תנקוט ביזמות חדשות ודרושות, בטוחני שנוכל לחדש את היחסים הטובים של צרפת וישראל. עלינו לזכור שיחסי צרפת וישראל חשובים לא רק בתחום הרכש, אלא גם בתחום שהוא לא פחות חיוני — בתחום הכלכלי; ואסור שפענו לתנו למען כניסה לשוק המשותף תזנוג בגלל המאבק שמתנהל עכשיו באו"ם.

אני רוצה להגיד מספר משפטים לא על המדיניות השוטפת, כי אם על המהכנות הקבועה יותר של הגבולות בעתיד. נדמה לי שאנחנו טועים כשאנחנו מכסים בנוסח אחד, בניסוח אחד, שמשאי-ומתן של שלום יפתח גם את ההזדמנות לעיצוב הגבולות — שטחים כל כך מגוונים ושונים זה מזה. נדמה לי שאנחנו יוצרים בראשנו דימוי אחיד לגבי שטח שונה. יש הבדל רב בין רמת-הגולן לבין תעלת סואץ. יש הבדל בין השטחים הנרחבים, הארוכים, הרחבים והגבוהים למדי והריקים מאד שלאורך היידן, לבין הישוב העירוני הצפוף באזור שכס. אין הכרח ששטח ריק ואזור צפוף יהיו כפופים לאותה מתכונת.

גם במבחינה מדינית ישנו הבדל כזה: אי-זכותו של חוסין לגבי יהודה והשומרון שונה בכל זאת מאי-

עצמות הגדולות בלתי-מוכנים. אף הם לטפל במצב החדש. ולפני שנעמדם על הבעיות העשויות להתעורר, עלינו להזהיר את כל המאמנים במדיניות קלה, כי ישראל נמצאת עדיין לפני מבחניה המדיניים, לפני מבחנים קשים וחמורים, ולא אחריהם. אזהרה זו מחוץ ייבת בעיקר בגלל עמדתה העוינת מאד של אחת משתי המעצמות העולמיות, של רוסיה הסובייטית, כלפינו.

הרוסים מצאו את עצמם לאחר מלחמת ששת הימים עומדים לפני שלוש בעיות: בעיה אחת היא — מה הם גבולותיו של ה"קומיטמנט" הסובייטי? מה פירושה המעשי של התחייבות כזו? מפני שהרוסים — בניגוד לאמריקאים — נתנו תמיכה כוללת לעם, נאמרו למצרים, בו בזמן שהאמריקאים נתנו תמיכה לעקרון, נאמרו לחופש השיט. תמיכה כוללת זו התבררה ככוללת מדי והיא העמידה בעיות גם לפני הרוסים וגם לפני המצרים. שנית, הרוסים העניקו נשק ללא הגבלה וללא אבחנה, כשאין להם השפעה עליו מבסיס ימי או פנימי בארצות ערב. הם העניקו נשק זה לידי הערבים, ומה שקבע — אלה מפעילי הנשק ולא נותניו. גם עניין זה הנחיל בוושה לא קטנה לנשק הסובייטי ולמדיניות הסובייטית. שלישית, מאחר שהרוסים באו למזורז התיכון בהחלטה לדבר ערביה, והיותו והערבים נוקטים בעמדות קיצוניות מאד, מצאו עצמם הרוסים מחויבים לנקוט בעמדות קיצוניות ביותר. השפה הערבית היא קיצונית מאד — דבר שהביא לראשונה לקרע בולט ורבי-משמעות ביחסים בין הרוסים לאמריקאים.

בשנת 1948 הסכימו האמריקאים והרוסים להכיר במדינת ישראל. בשנת 1956 החליטו ללחוץ עליה לנסיגה. בשנת 1967 נקדעו ביחסיהם, בין היתר בגלל הקיצוניות הסובייטית.

דומני שמן הדין שנביא בחשבון שהרוסים עלולים להפיק לקח מכל אחת משלוש הטעויות הללו או משלוש-תן יחד: לתת התחייבויות יותר מפורשות; להעמיק ולבצר את נוכחותם הצבאית ושליטתם על הנשק, וכן לחפש פשרה עם ארצות-הברית, אשר בהכרח תחליש מאד את מעמד ישראל. אני אומר זאת שוב לא מתוך פסימיות; אני חושב את הרוסים ל"מונסטר" שצריך להיבהל ממנו או לכרוע בדרך לפניו. אני אומר זאת בגלל גל האופטימיות השוטף את הארץ, ושלפי דעתי קצת מחליש את מידת כובד הראש והעירנות הדרושים למדינה אחראית לטפל במצב שיווצר בעתיד.

ומספר משפטים בעניין ארצות-הברית של אמריקה. סבורני שמה שעשתה האדמיניסטרציה של הנשיא ג'ונסון כלפינו, זה באמת תסרת-תקדים. עלינו להזהר בפה מלא לגבי ארצות-הברית ולמדיניותו. אני חושב שבין היתר נקטה אמריקה במדיניות זו — ואלה אינן כל הסיבות, אלא אחדות מהן — כתוצאה ממספר אירועים חשובים. ראשית, מבחינה ליגאלית היתה התחייבות אמריקאית להכיר בזכותה של ישראל לחופש השיט. אף פעם לא חשבתי שהאמריקאים יבטיחו את חופש השיט, או יפתחו את המצרים, אם ייסגרו, בכוח הנשק. העובדה שאמריקה התחייבה מראש לדאות בפנינו לה ישראלית להגן על חופש השיט, או לפתוח אותו בכוח, כחלק ממערכה של הגנה עצמית — בזה יש לדאות עניין ממדרגה ראשונה, הנותן בסיס ליגאלי לתמיכה האמריקאית. אני חושב שהעובדה שלא ביקש-

ערב, אולם אם נערוך סיכום-ביניים, שהוא אפשרי ואף הכרחי, נוכל בראש וראשונה לקבוע כי הסטטוס-קוו שהיה קיים במשך תשע-עשרה שנה עד 5-5 ביוני, הסטטוס-קוו של ארץ-ישראל המחולקת, של כיבוש מצרי בעזה ובסיני, של ים-סוף ותעלת סואץ חסומים בפני שיט ישראלי, של ירושלים מבודדת, של כיבוש הגדה המערבית על-ידי ממשלת ירדן ושל הפגזה מתמדת של הסורים מעמדותיהם ברמת-הגולן לעבר היישובים בחולה — סטטוס-קוו זה נהרס ואינו קיים עוד.

האמת ניתנה להיאמר, כי השלמנו במשך תשע-עשרה השנים האלה עם קיומו של הסטטוס-קוו הקודם, של הארץ המחולקת. ואף כי היה בלתי-נסבל מהבחינה הבטחונית, על אף ההסתגנויות, הפידיאון ומלחמות חוזרות, ואף כי פגע באפשרויות הפיתוח של מקורות המים, התחבורה, סחר החוץ והמשק — לא היתה לנו כל תכנית להפרתו או לשינויו באמצעים צבאיים. קיינו כי שלמות הארץ תוחזר באמצעי שלום.

היו אלה מדינות ערב שפעלו באורח מתמיד במשך כל תשע-עשרה השנים להריסתו של הסטטוס-קוו הקיים, להפרתם של הסכמי שביתת-הנשק, שעליהם נשענו, עד למלחמת יוני שהביאו עלינו, ושכתוצאה ממנה הוצבו גבולות חדשים לישראל והוחזרה שלמותה של הארץ.

מאז הפסקת-האש נעשו ונעשים נסיגות להחזרת הסטטוס-קוו לקדמותו, אולם עד כה עלו בתוהו.

להפרות הסכמי הפסקת-האש מצד המצרים, ובמיוחד להתקפה הרצחנית על המשחתות „אילת“, היתה משמעות מדינית וצבאית חמורה, אולם אין בכוחן לשנות את המציאות החדשה של הגבולות.

גם הנסיגות המדיניות החוזרות ונשנים של הסובייטים, של טיטו ושל דה-גול, להחזיר את מחוגי השעון אחורנית אל הגבולות שמלפני ה-5 ביוני, היו עד כה לריק, בעובדת המציאות המדינית והצבאית הקיימת, בעוד שמדינות ערב משתלקות באורח מוחלט ממשא ומתן על הסכמי שלום. עובדה זו מצאה ביטוי עד כה גם בדיונים החוזרים מעל במת האו"ם ומועצת הבטחון, מאחר שהעולם כולו היה עד לנסיגון שנוערך מצד מדינות ערב להשמדת ישראל, בעוד שישראל הצילה את קיומה בכוח התגוננותה העצמית והבלעדיה, ובעוד שהעוינות של מדינות ערב נמשכת על אף התבוסה הצבאית. עד כה לא הצליחו גם הנסיגות להתסיס את האוכלוסיה הערבית בשטחים המשוחררים לקראת מרי אזרחי, וכן גם לא הצליחו הנסיגות של טיטו מאורגן. לעומת זאת הצלחנו להסדיר את החיים של האוכלוסיה האזרחית בשטחים המשוחררים ולקיים את הבטחון והשליטה בגבולות החדשים.

אולם, חברי הכנסת, הריסתו של הסטטוס-קוו ושליטתו עד כה במצב החדש — אין משמעותו עדיין הבטחתו וייצובו של הסטטוס החדש.

לקראת הדיונים הנערכים כעת בעצרת האומות המאוחדות ובמועצת הבטחון חזרה הממשלה והדגישה את מדיניותה שנקבעה עם הפסקת-האש, כי רק בשלום של קבע, על יסוד משא-ומתן ישיר בין מדינות ערב לבין ישראל, טמון הפתרון לבעיות האזור. אולם באותם הסיכויים מים גם רשמה הממשלה, בצער, את העובדה כי מדינות ערב מחזיקות בעמדתן שלא להכיר במדינת ישראל,

זכותם של הסורים לגבי שטחים שהפסידו בגלל מדיניות של לוחמה מטורפת-למחצה שלהם.

אפילו בגישתנו לגבי חופש השיט חל שינוי היסטורי, לא רק גיאוגרפי. חברי הכנסת, ב-1956 ניסו לפתוח את מצרי אילת, בהיותנו עם בודד, בעזרת שותפות. השותפות הזאת לא החזיקה מעמד זמן רב, אבל היא הולידה הצהרה. הצהרה זו הצדיקה את פעולתנו מבחינה ליגאלית ופוליטית ב-1967. אבל גם ראינו את מגבלותיה של ההצהרה. ראינו שתי מגבלות עיקריות. חלק מהמדינות שחתמו על ההצהרה התעלמו ממנה, כמו צרפת למשל, וחלק מאלה שחתמו עליה לא כיבדו את כל הסעיפים, כמו למשל ארצות-הברית של אמריקה, שבסופו של דבר השאירו את התפקיד של פתיחת המצרים על כתפיו של צה"ל לבדו.

כשאנחנו חושבים על מצרי טיראן היום, שוב איננו יכולים לחזור לשותפות שהיתה טובה לשעתה, שוב איננו יכולים לסמוך על הצהרה שהצדיקה את עצמה באופן חלקי בלבד. עלינו לחשוב במושגים של רציפות טריטוריאלית, שהיא כמעט הערובה היחידה שטרם נוסתה, ויש לה אופי של קבע.

בבואנו לקבוע גבולות, עלינו להביא בחשבון חזון היסטורי, שכנות אפסרית, מדיניות של השכן הזה, קביעותו, עצמאותו, אופי השטח וערכו האסטרטגי, צפיפות האוכלוסיה שבו וכדומה. כיום — הבה נודה בפה מלא — אין כל סיבה שישראל תיסוג אפילו שפה אחד מהשטחים שבדינו. ונדמה לי שלא שמ ציעים נסיגות, משחקים שחמט עם עצמם, כאשר דעתם הם על עצמם הם אינה מן הגבוהות ביותר. ומה פלא שבמשחק זה הם יוצאים מפסידים? אבל כדי שגם בעתיד לא תיווצרנה סיבות כאלה, מובן שעלינו לעשות מספר דברים, שנדמה לי שלגבי רובם יש הסכמה בבית הזה. בכלל, אנחנו עם שהוא יותר מפולג לגבי עברו מאשר לגבי עתידו, ואנחנו עם שהוא יותר מאוחד לגבי הדברים שצריך לעשות מאשר לגבי הדברים שצריך לחשוב.

עלינו כמובן לשמור על עוצמתו של צה"ל, להכין אותו ולתת לו את המראה שיידרש בעוד שש, שבע או עשר שנים. הבעיה היא לא רק של חיזוק שוטף.

עלינו לעצב בהקדם ובתבונה — ואחדות מהנקה דות ציינתי — את יחסינו עם הערבים המצויים בישראל החדשה.

עלינו להעמיק את פעולתנו הבין-לאומית, מבלי להיכנע למצבי-רוח חולפים, ולהכין את הציבור בארץ להתמודד עם לחצים עתידים.

ובעיקר, כמובן, עלינו לפעול למען חידוש העליה, שהיא אפשרית במידה רבה, על-ידי שינוי משטר חיינו, על-ידי שינוי אופי הממשל שלנו, על-ידי שמירת דריכותו של העם היהודי.

היו"ר ד. נצר :

רשות הדיבור לחברי-הכנסת זאב צור, ואחריו לחברי הכנסת יעקב חזן.

זאב צור (המערך) :

כבוד היושבת-ראש, חברי הכנסת. בעוד כמה ימים ימלאו חמישה חודשים לפרוץ המלחמה. מוקדם עדיין להגיע לסיכום כולל בסכסוך הקיים בינינו לבין מדינות

של הערבים ואף לא של הטורקים, פרט לתקופת השל-טון הבריטי, שהפריד מארץ-ישראל את עבד הירדן המזרחי ומסרו למלך ההאשמ. אולם גם הבריטים קיימו עם זאת את שלמותה של ארץ-ישראל המערבית עם ירושלים כבירתה, ובוזה אישרו את הנסיון ההיסטורי, שירושלים שימשה תמיד כבירת ארץ-ישראל כאשר היתה עצמאית ואוטונומית, בעוד שהערבים מעולם לא קבעו לה מעמד של בירה. כן גם מהבחינה הגיאוגרפית וההתיישבותית היתה וישנה שלמות לטריטוריה שהיוו-תה את ארץ ישראל ושהשתרעה בין הים למדבר, ממקורות הירדן בצפון לים-סוף בדרום. עכשיו שוב הוכח שאין להבטיח גם את בטחונה של הארץ אלא בקיום שלמותה.

הוויכוח הנוכחי על הגבולות איבד בפועל גם את משמעותו המדינית במידה שקושרים אותו לשאלת תכנית השלום. שכן מול עמדת מדינות ערב מה הריאליזם בתכנית השלום, שבצדק אינן מוכנות לוותר על הרצועה, על ירושלים השלמה, על רמת הגולן ועל תיקוני גבול הכרחיים מטעמי בטחון בהרי יהודה והשומרון?

נמצא שבעוד שכולנו מכירים בהכרח קיום שלמותה של הארץ והגבולות הקיימים מטעמי בטחון, הרי הוויכוח איננו גם בתחום של תכניות לויתורים למטרת השגת השלום, והוא מתמצה לכן בעיקרו באימים שמהלכת עלינו שאלת ההרכב הדמוגרפי של האוכלוסיה, שיתח-וה בארץ השלמה עם קיום מיעוט ערבי גדול בתוכה, שימנה כשליש האוכלוסיה בערך, ושיפגע באופיה היי-הדתי של המדינה. אולם לשאלת הדמוגרפיה אין פתרון בחלוקת הארץ, ועל-ידי ויתור על שלמותה אינה חדלה להתקיים, אלא דווקא עשויה להחריף מהבחינה המדי-נית והבטחונית, ותוכיח המציאות של תשע-עשרה השנים האלה ברצועת עזה, בירושלים ובגדה.

לדמוגרפיה יש תשובה רק בעליה, שלמטרתה ולמענה קמה המדינה. מעולם לא ראינו את הפתרון לא בקיום פליטים ולא בחלוקה טריטוריאלית, ואלו הן עובדות שנוצרו נגד רצוננו. אולם כעת, כשהגורל המדיני של הארץ תלוי בהכרעתנו יותר מאשר בכל דבר אחר, כשהוא הוכרע במידה רבה בפועל במצי-אות של המלחמה, האם נסתלק מהאגרו המצויאות או מציגה לפני העם היהודי בעולם ובארץ ישראל, בעליה, בריבוי טבעי ובפיוור האוכלוסיה וההתיישבות?

אין גם להטיל ספק ביכולתנו לחיות בכבוד עם המיעוט הערבי, שלא צמיה לו כל סכנה לזכויותיו האזרחיות, ושעם זה הפוטנציה שלו כמיעוט לאומי מוכרחה להיות בירידת משקלו היחסי, בהיות המדינה פתוחה לעליה ושיבת היהודים אליה, כפי שהוכיחה המציאות מאז שיבת ציון עד לימינו אלה.

חברי הכנסת, אנו עומדים לפני שאלות צבאיות ומדיניות מורכבות. צבאות ערב הדיינו בקצב מהיר מחדש בנשק סובייטי, קיימת גם בעיית הטיירה, אם כי חלום-שוא הוא של שליטי אלזיריה וסוריה, שפתחו בארץ-ישראל ב,מלחמת שחרור לאומית" דוגמת וייט-נאם, אשליה שנתפסו לה באחרונה גם חוסיין ואח-רים, המעודדים את "אל-פתח" כדרך סורית-אלזירית לנצחון על ישראל. ההתקפה הפושעת על "אילת" יכול להיות שהיא מהווה רק אינציטנט, אולם היא עלולה להיות גם תקדים. כבר נוכחנו מדרך ההתפתחות של

שלא לבוא אתה במשא-ומתן ושלא לכרות עמה חוזה שלום.

נמצא כי על אף נצחונה של ישראל ותבוסתן של מדינות ערב לא גויה השלום יותר קרוב מבחינתנו, אלא גברה העוינות, הרצון לרבאנש והפוטנציה מצדם למלחמה. הוויכוחים הקיימים אצלנו על תכניות ואפשרו-יות לשלום הינן לכן, לצערנו, בפועל כעת בבחינת תרגילים עיוניים גרידא, שכן אין הצד השני מוכן לנהל משא-ומתן, לא על שלום ולא על פדרציה, לא על תכנית שלום של מפ"ם, לא על תכנית שלום של מק"י ולא על כל תכנית אחרת. ואם ישנם במדינות ערב שמוכנים לשאת ולתת אתנו, הרי זה לא על תנאים לשלום, אלא על תנאים יותר נוחים עבורם לסיבוב הבא, שמטרתו השמדתה של ישראל.

אין מבחינה זו כל הבדל עקרוני וממשי בין מדינות ערב מלוכניות ושמרניות לבין אלה הקרויות "רפובלי-קניות פרוגרסיביות וסוציאליות". הוויכוח הקיים ביניהן הוא רק על מידת היעילות בדרכים ואמצעים, צבאיים ומדיניים, להשגת המטרה המשותפת להם — השמדת ישראל.

השאלה הראשית העומדת לפנינו היא לא מה הצעד הקרוב לשלום, אלא מה הצעדים הקרובים לחידושה של המלחמה. מכל שכן כשהאמברגו הצרפתי על משלוח נשק לישראל, טכסיסי העורמה של טיטו וההמביה המדי-נית והצבאית הסובייטית במדינות ערב מעודדים אותן להגברת העוינות והלוחמה ומעוררים בהן את התקווה שבסיבוב הבא ינצחו.

מהבחינה המדינית אין איפוא כל מצע דיאלי לחכניות השלום של אלה בתוכנו הסבורים שבויתורים מצדנו ובנכונותנו להסכים כעת לתכנית חדשה של חלוקת הארץ אפשר להגיע לכלל הסכם שלום. אם שלום משמעותו לא הסכמה לתנאים נוחים יותר ליריב להת-כוננותו למלחמה, ואף לא שמירה על הפסקת-אש בלבד, אלא הפסקת העוינות ומירון הזיון וקיום יחסי מסחר ושכנות נורמליים, הרי שהשלום הזה, שלום פשוטו כמש-מעו, עוד רחוק מאתנו. לעת-עתה המצב הוא בבחינת "שלום שלום, ואין שלום". וככל שזה לא יהיה מצער ואף גורא מבחינתנו, עלינו להכיר מקץ חמשת החוז-שים האלה ולאור ברכ הטילים שנוורו לעבר "אילת", כי לא צפוי לנו בזמן הקרוב הסדר שיש עמו שלום של ממש.

התכנית המדינית שלנו צריכה איפוא להיות בראש וראשונה תכנית המבטיחה קיום לישראל והעוקרת מלכות שליטי ערב את הסיכוי להשמדתה בשל אומליה טרי-טוריאלית של ארץ מחולקת וגבולות שאין בהם בטחון. עלינו לומר ברורות, שהגבולות שאליהם הגיע צבא-ההגנה לישראל עם תום הקרבות, בהם הערובה לשלום; ייצובם והבטחתם הוא הסטטוס-קוו הרצוי, ההכרחי וגם האפשרי לנו בתקופה זו.

חברי הכנסת, חלוקתה של ארץ-ישראל בשנת 1948 היתה מלכתחילה בבחינת תקרית היסטורית, ואמנם הנסיון של תשע-עשרה השנים האחרונות הוכיח שלא עמדה במבחן המציאות, שכן מהבחינה ההיסטורית לא היתה הארץ מחולקת מעודה בשום שלטון ומשטר שלמרותם היתה נתונה — לא בתקופת הכיבוש הרומאי, לא בתקופת הכיבוש של הביזנטים, לא

היחידה והבלעדיה של היהודים. בזה יתרונו הפוטנציאלי ביחס למדינות ערב כלפי ארץ-ישראל. את צבאן יכולות מדינות ערב לשקם, אולם אין להן אינטרס התיישבותי בארץ, גם המהווה עבורן מטרה לכיבוש ולהשמדה בלבד. במשך דורות לא יישבו הערבים את הארץ הזאת והשאירו אותה שוממה בחלקה המכריע. אף במשך תשע-עשרה השנים האחרונות — מה היה פעלם של המצרים לפיתוחם ויישובם של עזה וסיני, ומה עשה חוסיין לפיתוחם של אזורי יהודה, שומרון, חברון ובקעת הירדן?

לכן דורשות עובדות התיישבותיות בנוסף לעובדות הצבאיות כדי לבצר ולייצב את הסטטוס-קוו החדש. בתחום זה אין הסיכום של חמשת החודשים מעודד כלל. להיפך, זה מקום התורפה במאזן החודשים האלה.

לא פעלנו בחודשים אלה ליישוב מזורו של ירושלים, להקמת יישובים חדשים ביהודה ושומרון, בצפון ובדרום, טרם חידשנו את היישובים היהודיים שנהרסו במלחמה, לא פעלנו לשיקומן של השכונות היהודיות בחברון, שנהרסו בפרעות, וכן בערים אחרות. את זה יכולנו לעשות לא רק בכוח עליה, שהיתה מגבירה את הסיכוי לתנועה של מתנדבים לקראת האתגר ליישובה של הארץ השלמה, אלא גם בכוח היהודים הקיימים בארץ עצמה, שהיו יותר ממוזרים, עם תפנית מזרחית, נגבה וצפונה, מהמרכזים הצפופים הקיימים.

לא דרושה כל אפולוגטיקה, כל הצטדקות על שיתנו לכפרי-עציץ, לבית-הערבה ולכל שטח בלתי-מיושב. עלינו להצטדק על כך שטרם יישבנו, שטרם בנינו, שטרם שקמנו הדיסות.

ההתיישבות מילאה בתולדות שיבת ציון תפקיד מכריע ביצירת הבסיס וסלילת הדרך לעצמאותנו המדינית, ושגיאה היא לחשוב כי בתקופה זו תבוא הפעולה ההתיישבותית בעקבות ההכרה המדינית. להיפך, יש להניח שההכרה המדינית תבוא בעקבות העובדות ההתיישבותיות יותר מאשר בעקבות הכיבוש הצבאי.

פעולותיה של הממשלה בכל החודשים האלה לחיזוק של צה"ל, לביצורו של המשק, לשילוב השטחים המשותפים, היו חשובות. אולם על רקע מאזן ההישגים ונוכח המערכה המדינית והצבאית הצפויה בולט הפיגור בתחום ההתיישבותי.

לכן יש לציין בחיוב את ההחלטה שקיבלה הממשלה בסיכומיה והחלטותיה בקשר ללינינים בעצרת אר"ם, האומרת כי "נוכח עמדתן של מדינות ערב (שלא לבוא במשא-ומתן ולא לכרות חוץ שלום עם ישראל) תוסיף ישראל לבצר מעמדה, בהתחשב עם הצרכים החיוניים של בטחונה והתפתחותה".

על אף שהחלטה זו צמודה באורח פרגמטי לעובדה שאין משא-ומתן ישיר לשלום מצד מדינות ערב, ואינה תוצאה של הכרעה מדינית כוללת, נראה בה צעד מקדם, אם אמנם כמסקנה ממנה נפתח בקצב מזורו, כדי להדיבך את הזמן שאבד לנו, בפעולה רחבת-ממדים להיאחזות וזיות התיישבותיות בשטחים הבלתי-מיושבים, ביישוב ירושלים ואיכלוסה, ושעל משקל ההכרעה המדינית תיווספנה עובדות התיישבותיות שאין לעקרון ושעל כן יכבד להסיג אותנו מהן.

מלחמת יוני, שאין לסמוך על שיקולים רציונליים בלבד מצד נאצר. גם במקרה של הטבעת "אילת" ודאי לא נעלמה מידעת מתכנניה העובדה, שהאזור המערבי של התעלה נמצא במטחוויו האש של עמדות ישראל שמעבר לתעלה, ודליקת בתי-הויקוק ודאי לא הפתיעה את נאצר. לכן תיתכן גם הידרדרות במצב הקיים של הפסקת-האש, כשנוצרת סיטואציה המעוררת אצל נאצר סיכוי לשינוי המצב הקיים ומתוך כך גירוי לחידוש המלחמה.

גם בתחום המדיני רבות הסכנות באופק, על אף ההישגים הקיימים. שכן קיימים לא רק אינטרסים אימפריאליסטיים של נפט, של שלטון ושל חדרה סובייטית לאזור, אלא לצערנו גם קיימת שנאת ישראל על גווניה השונים, הקפיטליסטים והקומוניסטים, השמרנית והפרוגרסיבית, האיסלמית והנוצרית.

אין זו תופעה חדשה בדורנו שחי את השואה וזוכר לא רק את היטלר והנאציזם, אלא זוכר גם את ברמודה וסטרומה; זוכר לא רק את המרצחים, אלא גם את אלה שעמדו מנגד ולא הצילו ואת אלה שמנעו הצלה.

ג'ורג' בראון אינו כלל אוריינלי בנאמנותו לתורת רבו ארנסט בוין, כשם שפויסיגן אינו אוריינלי בהסכמי מיו עם נאצר, ומוכיר הסכם אחר, של מולוטוב-ריבנטרופ. וגם באשר לעמדתו של דה-גול — אין זו שעתו הגדולה. כנראה קשה לשונאי ישראל להשלים עם קיומה ונצחונה, ולחלק מהם קשה להיות עדים לנצחונה אף יותר מאשר כשהשתתפו בצער ובחרדה לקיומנו, ערב המלחמה. אולם לאושרנו איננו עוד במצב היהודים בגולה, גם כשגרו עלינו מסביב בסוף מאי, שכן קרקע מתחת רגלינו, נשק בידנו ועצמאות מדינית.

אמנם גם מהבחניה המדינית איננו מבודדים עוד לאחר המלחמה האחרונה, ועד כה נמנע הסכם סובייטי-אמריקאי נגדנו כפי שהיה ב-1957. אולם כאמור, לא נעלמו מהאופק הסכנות המדיניות הקשורות בלחצים הסובייטיים, באמברגו של דה-גול, בתככים של בראון ובילי, חתירות בפנטגון ובסטייט-דפארטמנט וקנוניות באר"ם.

קיימות גם התכניות למתווך בשם אר"ם ותכניות של או תאנטי להפעלת כוח צבאי של אר"ם במסווה של משקיפים להפעלת סירות והליקופטרים ויצירת מחסה לנאצר, כפי שהוכח בפועל על-ידי חיל החירום במשבר סוף מאי שנה זו.

ובכן, במצב זה לא זו בלבד שאין לסמוך על הדיפלומטיה, אלא שאין גם לסמוך על ערכו המכריע של הכוח הצבאי. יעילות צבאית בלבד אין בה כדי להבטיח את הבטחון, את שלמות הארץ והגבולות. שכן השאלה הצבאית והמדינית שלנו שונה לחלוטין במהותה מזו של אויבנו. הללו — בנצחון צבאי עלולים הם להשיג את מטרם הסופית, ואילו אנו, גם הישג ואף נצחון צבאי מרחיק לכת עדיין אינם פותרים את שאלתנו. עתידנו בשטחים המשותפים אינו בהיותנו כובשים צבאיים, אלא בהיותנו מתיישבים. בעובדות צבאיות ובכיבושים צבאיים בלבד לא כבשו ארץ, אלא ארץ כבשה מחרשת האיכר, הסדנה, היישוב, המשק והתרבות. יתרונו כלפי הערבים, שלרשותם ארבע-עשרה ארצות גדולות, הוא לא רק בתחום הצבאי, אלא בעניינינו המיוחד ביישובה של הארץ הזאת, שהיא מדינתם

שהיינו מוכנים לשאת בעולה של המלחמה הישירה. היא תתבע מאתנו כעונן, כושר תמרון והכרעה וליכוד לאומי בתחום זה, על אף הבדלי דעות ועמדות פוליטיות וחברתיות בכל יתר התחומים. כי אין זה אלא המשכה של המערכה על עצם קיומנו.

תקופת החירום הלאומית לא חלפה. כאן עלי להזהיר רבים בתוך עמנו מפני התנשאות לאומנית וסחרחורת של מנצחים, — סכנה האורבת לפתחו של כל מנצח. נצחון ששת הימים יתייצב בתולדות עמנו בשורת נצחונותינו המזהירים ביותר. דורנו זכאי להושיט את ידו לדור המכבים. אל נחת מפני המערכה העתידה, אך אל יבנה לבנו. הוכחנו שאנו מסוגלים לנצח בקרב גם כשכל אויבנו יוצאים מלוכדים נגדנו. אני בטוח שאם לא נוכח בשלום ושוב יכפו עלינו מלחמה, נחזור וננצח גם בה. אך איננו רוצים לבנות את חיינו על צעידה ממלחמה אחת לשנייה. אנו יודעים מה משמעותן של מלחמות חוזרות ונשנות לגבי עתידנו הלאומי ועתידו של האזור כולו. אנו רוצים בבנין של שלום ולא בתפארת ההרס של המלחמה. אך את השלום איננו יכולים לכפות. איננו יכולים להגיע לשלום של מנצחים המכתיבים למנוצחים את תנאי השלום שלהם.

דא, עלינו לדחות את הצעתם של ידידינו ואויביהם של שונאיהם, התובעים מאתנו להתחשב בכבודם של השליטים הערבים שנפגע במלחמה ולהסכים לווייתורים ללא כל שינוי מהותי בעמדותיהם כלפיו. כל זה כדי להביא מזור לכבודם שנפגע ולהכשיר כביכול בדרך זו את הקרקע לשלום יציב. בדרך זו נכשיר את הקרקע לא לשלום, כי אם למלחמה חדשה.

היוצא למלחמה שהיא כולה תוקפנות ישירה, חייב לשאת בעולה של התבוסה. ההיותורים מצדנו, ללא שינוי מהותי רשמי קבוע של שליטי ערב כלפיו, לא יקרבו את השלום, כי אם ירחיקוהו. אם מסקנתה של המלחמה תהיה שהמנצח-המתוגון חייב לשאת באחריותה ולפייס את המנוצח-התוקפן, אין זו אלא הזמנה לחידוש המלחמה בכל רגע בו יראה התוקפן שיש לו סיכויים לצאת למלחמה חדשה ולנצח.

מאידך, עלינו לזכור גם אחרי נצחוננו המזהיר, שהשלום בינינו לבין ארצות ערב יכול להיות רק שלום של הסכם וכבוד הדדי. הצטערתי שהייתי צריך לעלות על הבמה לאחר שירד ממנה ידידי חברי-הכנסת צור. לעתים רחוקות שמעתי למען בנותה בשלום. מה לגבי עתידו של השלום כמו נאומו זה. אנחנו שייכים לאותו שבט חלוצי. אין בינינו כל חילוקי דעות לגבי מהותו של החזון הציוני ודבקוננו בו. בשבילי כשבבילו חזון ציוני אחזון ממשי, חזון שיבת ציון, שיבת היהודים בהמוניהם למולדתם למען בנותה בשלום. מה ששמעתי מידידי צור כאן יש לו משמעות ברורה: אין כל תקווה לשלום בינינו ובין מדינות ערב; נגזר עלינו להיות כאן בבדידותנו ועל חרבנו. המסקנה מדבריו היא פשוטה: לא יהיה שלום; ועלינו להתכונן לתקופה ממושכת וחמורה של מלחמה, תקופה שבין מלחמה למלחמה, וכך עד למלחמה חדשה. אני מסרב לקבל את הפרוגנוזה הזאת.

(חברי-הכנסת ז. צור קורא קריאת-

ביניים)

צור ידידי, יכול להיות שאתה תצדק ולא יהיה שלום. שנינו יחד נדע אז מה עלינו לעשות כפי שידע זאת

השנה היא שנת יובל לתאריכים שהיו ציוני-דרך חשובים בתקומת ישראל: שבעים שנה לקונגרס הציוני הראשון, יצירת הבמה של הציונות המדינית; חמישים שנה להצהרת בלפור, שחידשה הכרת העמים בזכותנו על ארץ-ישראל, ועשרים שנה למדינה, שקידמה את עצמאותנו המדינית. כל התאריכים האלה היו רק בבחינת נסגרות שבאו בעקבות עובדות ולקראת עובדות ממשיות. כל ההכרזות שעמדו מאחורי התאריכים האלה היו עולות לריק לולא יצגנו את המסד הקרקעי, ההתיישבותי וההגנתי לעצמאותנו; לולא גדלנו והתעצמנו באוכ' לוסיה, בנכסים, בכוח וברוח, כפי שבאו לידי ביטוי במלחמת ששת הימים.

גם כעת, לאחר הקרבות, במצב של „לא שלום ולא מלחמה“ ולקראת מבחנים צפויים, קורא היהדים בעולם לעלות לארץ ולהתיישב בה, כי גורל המדינה וגורל השלום תלויים בעלייתם, בגידולנו ובהתעצמותנו. נפעל להעלאת שארית הפליטה שבמדינות ערב הנתונים במצוקה איומה ובסכנה גדולה לקיומם. נגביר את תבני עתנו מברית-המועצות, שקיימת בה שאלה מיוחדת של היהודים, שלא הצליחה לפתור גם חמישים שנה לאחר המהפכה. נתבע: „שלח את עמי“. נסתער בש-ליחות חינוכית וארגונית גדולה על כל הישובים היהודיים שאפשרות העליה נתונה בהכרעתם הם בלבד. אולם נאמר זאת קודם כל לעצמנו, כי התגייסותו של הישוב היהודי בארץ ליצירת עובדות התיישבותיות ולאיכלוסם של השטחים המשוחררים והבלתי-מיושבים קודמת לכל, וכי זה המעשה המדיני הדחוף ביותר שעלינו לעשותו.

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת, במלחמת ששת הימים באו לידי ביטוי אומץ לב, עוז רוח, תושיה בקרב, במסירות נפש שמעטות דוגמתן בתולדות מלחמות ישראל ואף בהיסטוריה האנושית כולה. הרמטכ"ל קבע היום ציוני שבח ל-51 חיליים, ש-21 מהם כבר אינם בחיים. סיפורו של כל אחד מהם הוא פרק של גבורה אנושית מפוארת ביותר, וכמהם סיפורם של האלפים הרבים שלחנו בקרבות, וכן מסירות הנפש ואחוות הלוחמים שהתגלתה בפעולות ההצלחה של המשחתות „אילת“. שכן, היתה זאת מלחמת העם על נפשו ועל עתידו. נדע להבטיח בעבודה אפורה של גאולת העם ויישובה של הארץ את הישגי הנצחון במלחמה הגדולה, העוברת עלינו. על קיומנו.

היו"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת חזן, ואחריו לחברי-הכנסת האוזני.

יעקב חזן (מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. מאחורינו נצחון צבאי מזהיר, אך המערכה על השלום עודה כולה לפנינו. לא רצינו במלחמה הזאת. כפו אותה עלינו אלה שלא הסתירו כלל את כוונתם להשמיד את מדינת ישראל. יצאנו להגן על עצם קיומנו וניצחנו. ניצחנו בקרב על החיים. עוד לא ניצחנו במערכה על השלום. רק אשליה היא לחשוב שהמערכה המדינית על השלום היא פחות מכרעת לגבי עתידנו ועתידו של האזור כולו מאשר המלחמה הישירה. אין איש יודע כמה זמן תימשך מערכה זו. אין איש יודע אילו קרבות היא תדורש מאתנו. עלינו להיות מוכנים לשאת בעולה כפי

על הסכם של שלום. המעבר היחיד האפשרי היום מן המצב הקיים הוא המעבר אל השלום, שיש עמו גם בטחון אוניקטיבי לשלום ישראל, הווה אומר: תנאי בליעבור לשלום הוא: גבולות של בטחון; גבולות של בטחון בצפון, גבולות של בטחון בדרום, וגבולות של בטחון במזרח, גבולות שעצם קיומם הם ערובה ליתר בטחונה ושלומה של מדינת ישראל.

השלום חייב להיות שלום שהבטחון הממשי, לא הכתוב, לא החתום, הוא בלתי-גופרד ממחמתו.

חברי הכנסת, כעת מדברים הרבה ובקול רם מאד, זועק ממש, על שלמותה של הארץ. גם פה דיברו על כך. חזון שלמותה של הארץ הוא חזון כולנו. אי-אפשר לחלק מולדת. הייתי עם חברי בין הלוחמים התקיפים ביותר נגד תכנית החלוקה. עמדתי על במות משותפות עם מנחם אוסישקין ועם הרב מאיר ברלין; יחד התנגדנו לחלוקה. היינו בעד שלמותה של הארץ. האמנתי בדין קיום, בדין-לאומיות, באפשרות שהעם היהודי החוזר למולדתו והעם הערבי החי כאן במולדתו, יוכלו במשותף לבנות את עצמאותם המדינית. אבל די-לאומיות אפשר היה לבנות רק בדרך של שלום, של אחווה והבנה. היא לא הייתה קיימת, והדבר הזה נחתך. ובבוא היום — התייצבנו כולנו במערכה על חלוקתה של מולדתנו, כי ידענו שזוהי הדרך האחרונה שגשורה לנו כדי להגיע לעצמאות מדינית יהודית, ובשבילנו תמכה עם זה פרשת הדי-לאומיות בארץ-ישראל המחולקת. לתקופה ההיסטורית הקרובה, בודאי ארוכה, היא תמכה בשבילנו גם בארץ-ישראל השלמה. וכשאני שואלים את עצמנו היום: איך מגיעים לשלמותה של הארץ — אנו שואלים את עצמנו בעת ובעונה אחת: איך מגיעים לשלמותה של הארץ תוך קיום השלום; איך מגיעים לשלמותה של הארץ תוך קיום מדינת ישראל היהודית?

הייתי מציע לכבוד הרב הראשי הרב נסים, שלא לפסוק הלוכות על שלמותה של הארץ ועל כך שאסור לוותר אף על שעל אחד מאדמתה. ואם לא יקבל את דעתי — אני מיינץ לו לקבל את דעתו של הרב הגאון סולובייצ'יק, שהציע לו להשאיר את ענין שלמותה של הארץ לממשלת ישראל ולהכרעותיה.

חברי הכנסת, אנו חייבים לשאול את עצמנו, וזוהי תפקידה של הכנסת ושל הממשלה: איך, בתנאים הנתונים — הנתונים באופן ממשי — ניתן לנו לחזור להחזרת שלמותה של מולדתנו הגדולה? אני רואה היום רק דרך אחת — יכול להיות שגם היא תתבדה בעוד מספר שנים, ואז נעמוד כולנו לפני מצב חדש —, וזוהי: קונפדרציה בינינו ובין העם השני, הכולל גם את הגדה המזרחית — קונפדרציה עם ירדן, שלום בינינו ובין המדינה הערבית. אבל זה מחייב אותנו לויתורים. זאת תהא שלמות אחרת של המולדת המשותפת, שלמות של שתי מדינות: מדינה יהודית עצמאית ומדינה ערבית עצמאית, הקשורות יחדיו בקשרי תרבות, כלכלה, משק, מדיניות. אבל מקיימות את עצמן במסגרת המשותפת. זוהי חזרה לשלמותה של מולדתנו, בתנאים הנתונים. היום אינני רואה אפשרות לחזור לשלמות אחרת של מולדתנו, גם להגיע לשלום וגם לקיים את המדינה היהודית כמדינה יהודית.

ובכן, אין זה ויכוח בין חסידי שלמות הארץ ובין המתנכרים לשלמות הארץ. זהו ויכוח בין המתעלמים

כל העם הזה. אבל אני חושב שמחובתו של כל יהודי, של כל אזרח בישראל, של כל ציוני, לעשות את כל אשר בכולתו — העתיד לא נתון בידיו בלבד — כדי להגיע לשלום. והשאלה הניצבת לפנינו היא איך להגיע לשלום.

שמעתי את נאומו של חבר-הכנסת פרס. אני מוכרח לומר, שלאחר שגמר, לא ידעתי יותר מאשר לפני שהתחיל. הוא דיבר בשפה אלגבראית נמלצת מאד, ובסופו של דבר נבצר ממני להבין מה הוא מציע למדינתנו, מה עלינו לעשות כדי להגיע להבקעת החומה שסביבנו. ושוב, לא הכל תלוי בנו. אין בכוחנו להכתיב לאזור הזה את עתידו, אבל דבר-מה בכל זאת תלוי גם בנו. ועלינו לשאול את עצמנו מה אנחנו חייבים לעשות — ואף לעשות — למען השלום, כדי שנוכל למור לעצמנו, לבנינו ולעם היהודי כולו שעשינו את הכל כדי להגיע לשלום. לא נגיע — נחיה על חרבנו; ניאבק על המשך המפעל הציוני אף בתנאים החמורים ביותר שבהם יהיה נתון; לא נוותר. אבל ראשית כל נמצא את כל האפשרויות להגיע לשלום.

אני יודע שלמלחמה בין שניים מספיקה הכרעת האחד. לשלום, לעומת זאת, נחוצה לפחות הכרעתם של השניים, אני מדגיש: לפחות, כי אין לי ספק בכך שאי-לולא מדיניותה של ברית-המועצות לפני המלחמה לא היינו מתדרדרים אל תהום המלחמה עצמה. אילולא מדיניותה החד-צדדית, הבלתי-צודקת והעוינת כלפיה בתוך המלחמה ולאחריה; אילולא הזרמת הנשק התוך-פני לאזור בזרם אדיר לאחר המלחמה, ואילולא עמדתה המתנכלת של צרפת אלינו — היינו כבר היום הרבה יותר קרובים לשלום. אני בטוח שהחוגים את חמישים שנות מהפכת אוקטובר עוד יעשו הכל כדי לטהר את דגלה של המהפכה מהכתם הזה של היחס אלינו, היחס למדינת ישראל וליהודי ברית-המועצות, יחס שאין בו לא אמת ולא צדק.

אבל הרבה תלוי גם בנו; ועלינו לעשות כל מה שאנו יכולים לעשות כדי להגיע באזור הזה לשלום. לנו יש הפעם נשימה ארוכה יותר, הרבה יותר ארוכה משל ארצות ערב. אנו יכולים לחכות. אך התנהגותנו אסור שתכביד על הכרעתם של הערבים לפתוח במשא-ומתן אתנו על השלום. נאומו של ידיד חבר-הכנסת צור, אילו היה מבטא את מדיניותה של ישראל, אומר שלא יהיה, לא יכול להיות, משא-ומתן על שלום בינינו ובין מדינות ערב.

המלחמה, ככל מלחמה, שינתה את גוף חייו הפוליטיים של אזורנו, ואין חזרה אל הנוף הקודם. אם פעם היינו מוכנים להמשיך ולחיות במשטר של השלום הרעוע, אשר את מסגרתו היוו הסכמי שביתת-הנשק — אסור לנו בשום פנים ואופן לחזור למשטר-החיים כזה או דומה לו כעת. אז האמנו שככל שיימשך השלום הרעוע הזה — עדיין קיימת התקווה שנגיע לשלום של אמת מבלי שנצטרך לעבור את גיהנום המלחמה. המלחמה ששלט מצרים כפה עלינו, שמה לאל את כל התקוות הללו. כעת לא יכולה להיות שום תמורה-ביניים בין המצב הקיים לבין שלום של קבע. אסור לנו להסכים לשום נוסחה מעורפלת של "הפסקת הלוחמה", או לערבויות לשלומנו על-ידי האו"ם או המעצמות הגדולות, כשארצות ערב משלימות כביכול עם קיומנו אך אינן מכירות במפורש במדינת ישראל ואינן חותמות אתה

גדעון האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה, לא מכבר נתפרסם ברבים הפרוטוקול המלא של נאומו של שליט מצרים עבדול נאצר, ב-26 במאי שנה זו, אותו נשא בוועידה של האיגודים המקצועיים בקהיר, וכך אמר: „כאשר הסכמנו להצבת כוחות האו"ם בעזה ובשארם אל-שייך, לא היינו עדיין די חזקים. לכן הסכמנו לדבר והשתמשנו בחץ זה כדי לבנות מאחוריו את כוחנו. תמיד ידעתי שנוכל לדרוש את סילוק כוח החירום של האו"ם, כאשר נסיים את הכנותינו. זאכך, זהו מה שקרה בפועל. כעת מלחמתנו תהיה כוללת, ומטרתנו - להשמיד את ישראל.“

הכרזה זו, מספר ימים לפני פרוץ פעולות האיבה, לא היתה רק דבר שפתיים. היא נשענה על הכוח הצבאי הגדול ביותר שמצרים גייסה בתולדותיה, גדול פי שלושה מזה שגייסה נגדנו במלחמת העצמאות שלנו, ועל הברי- תות הצבאיות שלה עם ירדן וסוריה, אשר הקיפו במצור ברזל את ישראל מכל עבריה.

המזימה לכלות מדינה ועם הופרה אז לא על ידי האו"ם, שמוסדותיו שותקו, ולא על-ידי משפחת העמים שעמדו נדהמים ומוכי חלחלה אך חסרי ישע; היא הופרה על-ידינו. כיום חוזרים מנהיגי ערב אל האו"ם ומבקשים שיושיעם שוב, לאחר מפלתם המחפירה בשדה המערכה. שוב הם רוצים להיבנות מחץ המגן של האו"ם כמו בעבר, ושוב הם מבקשים להכין מאחוריו מסע מלחמה, הפעם מאורגן יותר, מושלם יותר ומסוכן יותר מקודמיו. ויש להם על מי לסמוך - על ברית-המועצות וגוריה.

התקווה, שרבים מאתנו תלו אחרי המלחמה, כי תבוא התפכחות מחצנה הערבי, שהכרת המציאות תסלק חלומות שוא ושתבוא התנערות ממנהיגות אשר הוליכה אותם מדחי אל דחי וממפלה אל מפלה - נתבררה לפי שעה. מנהיגי ערב נתכנסו בחרטום, ושם ניסו שוב חרטומי מצרים של היום, כמו בימי הסיפור הגנדי, לחזק את הלב נגד המציאות ההיסטורית ונגד כורח העובדות.

הערבים חושבים, כנראה, שהשלום דרוש לנו בלבד, וכי להם אין הוא דרוש. הם מקווים שעל-ידי סחטנות, לחצים וצחצוח חרבות יוכלו להחזיר להם את אשר איבדו במלחמה, כדרך שקרה לאחר מבצע סיני, וכל עוד לא נגמלו ארצות ערב מכך - לא יבוא השלום.

אולם ישראל למדה את הלקחים ההיסטוריים, ויש לנו היסוד לקוות שהפעם לא אנו בלבד למדנו אותם. דרושה מידה גדושה של ציניות כדי ליעץ לנו לחזור ולסמוך על הכרזות והבטחות בין-לאומיות בלבד של החל- טות העצרת, או על בטחונות של כוח החירום של האו"ם. טוב שהעולם יידע כי העם בישראל מלוכד בעמדתו, כי מי שירצה להכריח אותנו. ללא פתרון מוסכם של שלום, לווז מן העמדות הבטחוניות שלנו, יצטרך לעשות זאת בכוח הזרוע. לא נלך שולל אחרי פיתויים ולא ניבהל מאיומים. הכרזנו כי אנו מוכנים לשאת ולתת עם ארצות ערב, ללא יוהרת מנצחים וללא נאגים מוקדמים, וכי רצוננו בשלום. הערבים טועים בחשבם שהשלום דרוש רק לישראל. הוא דרוש גם להם, וחילופי האש בסואץ בשבוע שעבר, בהם נפגעו וניזוקו מיתקנים רבי-ערך שלהם - יוכיחו.

לאחר כל אחת ממפלוליהם ביקשו מנהיגי ערב

מכל סבך הבעיות, שלפניהן אנו ניצבים, לבין אלה הרו- צים ומחייבים את עצמם לראות את כל הבעיות יחדיו. הן מסובכות ומורכבות מאד, ואיננו יכולים להתעלם מכך שהמולדת הזאת, הגדולה, שלנו, ארץ-ישראל הגדולה והשלמה, היא המולדת של העם היהודי כולו, החוזר לישראל, אבל היא גם המולדת של העם הערבי היושב בתוכה, ואנו חייבים לחתור לאפשרות לחיות יחד במולדת משותפת, בתנאים הפוליטיים הנתונים. ולא שמעתי מיידיי חברי-הכנסת צור שום תשובה על כל זה.

חברי הכנסת הנכבדים, איננו יודעים מתי נגיע לשלום. איננו משחקים שחמט עם עצמנו כפי שניסה להציג זאת חברי-הכנסת פרס. אנו יודעים שכדי להגיע לשלום צריך הצד השני להסכים לכך. איננו בטוחים כלל אם הוא יסכים לכך. אבל עלינו לחתור להבטחתם של תנאים סבירים, אשר על יסודם אולי יסכים לכך. אם לא יסכים - יימשך המצב הקיים. הזמן בודאי יעשה את שלו. יחולו שינויים, ואנו נהיה כמובן חייבים לנצל את הזמן הזה כדי לבנות את המציאות לטובתנו.

מה זאת אומרת? ראשית כל, עלינו לטפח יחסי ידידות עם הישוב הערבי הנמצא עכשיו בגבול שלטונה של מדינת ישראל. אנו צריכים לסייע להתפתחות הכל- כלית, החברתית, התרבותית וגם הפוליטית הדמוקרטית. עלינו להראות לעולם, שלאחר שמדינת ישראל הפכה למדינת הפליטים הערביים הגדולה ביותר - היא מוכיחה שאפשר למצוא גם לשאלה כאובה זו פתרון. ואני מצניע לכת. אינני מאמין שבכוחה של מדינת ישראל בבת אחת, בזמן קצר ולבדד, לפתור את הבעיה. אבל אני בטוח שבכוחה של מדינת ישראל לעשות בכוחה היא את הצע- דים הראשונים המרשימים, אשר יוכיחו לעולם שאכן יש פתרון לשאלת הפליטים; ואני בטוח שאז תוגש לנו גם עזרתה של העולם כולו. וכך נוכל לנצל את הזמן שיהיה בדינו כדי לפתור את הבעיה הכואבת ביותר, גם מבחינה אנושית וגם מבחינה פוליטית. מכיוון שניצלו כאן ללא רחמים את סבלותיהם של מאות אלפי אנשים כדי להפוך אותם למנוף של מלחמה, למכשיר אשר בעזרתו חפרו התהומות של שנאה בינינו לבין העולם הערבי.

אסור לנו להרפות מהמלחמה התקיפה והעקשנית נגד כל ניסיון של טרור; עלינו להמשיך בכך ללא רחמים וללא ליאות, אולם אל לנו לתת שהטרור הזה ידחף אותנו לסכסוך עם הישוב הערבי בכללו. זהו הדבר שבו הם רוצים, עלינו לעשות הכל כדי להפך את רצונם זה, עלינו להילחם בטרור ויחד עם זאת לפתח יחסי ידידות ושיתוף עם הישוב הערבי כולו.

חברי כנסת נכבדים. אני חי בתחושה, היום כמו לפני מלחמת ששת הימים, כי אנו חיים עדיין במצור. תקופת המצור והחירום לא נגמרה, ויש ללכד את כל כוחותינו של העם הזה, כדי שיוכל לעמוד מול הלחץ שעוד יבוא, והמבצעים שעוד ידרשו מאתנו. אני מוכן לחפש כל קור- טוב של שותפות בינינו, כדי שנוכל לעמוד במשותף במערכה הזאת, כי רק אם נצליח בה, יהיה גם טעם למערכות הפנימיות שלנו על דמותה ועל עתידה של מדינת ישראל.

הי"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת האוזנר, ואחריו - לחברי-הכנסת שמואל תמיר.

ניתן לעשות כן. סביב תכניות אלה נתאמץ לגבש את שיתוף הפעולה בינינו לבין הערבים באזורים ששוכחו. ייתכן כי מכאן גם ראשית קירבה לארצות ערב שמעבר לגבול. סיעתי אינה חושבת שיש סיבה מאכזרת לדחות ראשית המאמץ הזה לימים רבים. מובטחני כי זו הדרך לשכנע גם מדינות הרואות היום בדאגה נוכחות ישראלית באזורים אלה, כי אין יסוד לדאגתן, וכי רק פיקוח שלנו יוכל להביא להתקדמות אמת ולפתרון של ממש לגבי ענין הפליטים, ובדרך זו נוכל גם לחזק ולקדם את עניינינו בידה הבינלאומית.

גברתי היושבת-ראש, שמענו מפי ראש הממשלה על תכניות חשובות לפיתוחה של ירושלים. איש אינו מתעלם מהקשיים של ביצוע תכניות אלה, אך רבים מאתנו היו מאושרים היום יותר אילו היה בפי הממשלה לבשר על דברים שבוצעו כבר או שהוחל בביצועם לפיתוחה של הבריה. ירושלים זקוקה היום למאמץ בלתי-שגרתי ומהיר, ולא רק לצוות מיוחד שהופקד על פתרון אלה. היא זקוקה לפעולה; היא זקוקה לרשות ממשלתית מיוחדת, בעלת סמכויות נרחבות ותקציב מספיק לפעולות רבות, כדי להבטיח לא רק את איחודה, אלא גם את תיעושה, יישובה ופיתוחה של העיר. היא זכאית לקבל עדיפות מיידית לענייניה הקשים ולבעיותיה הסבוכות.

פתרון מרחיק-לכת של בעיות אלה ואחרות טמון, כמובן, בעליה. המדינה באה בקריאה מובנת וצודקת להמוני בית ישראל שיקומו ויעלו, אך עדיין חייבים אנחנו לשאול את עצמנו אם הכינונו, בתנאים שלנו ובמשטר שלנו, את הכלים, את האקלים ואת האפשרויות לקלוט אותה עליה שאנחנו תובעים שתבוא. הקריאה מוכרחה להיות דו-צדדית. אנחנו מכירים את העם בפזורה, אלו אנחנו מפנים תביעה זו. הוא התעורר בעידנות שאין דוגמתה ובחרדה גדולה לגורל המדינה ושלא לכאן אלפי מתנדבים, ולא השכלנו לקלוט אותם בתוכנו. ספק אם אנחנו יכולים לצפות להיענות רצינית לאותן קריאות שאנחנו קוראים כעת, כל עוד לא הוכח בעליל שהמדינה מסוגלת לקלוט עולים אלה, עולים מארצות הרווחה, ולענות לצרכים ולמשאלות שהם מביאים אתם.

חברי הכנסת, הימים הבאים עלינו יהיו בודאי רצופים קשיים, מעלות ואולי גם מורדות, הישגים ואולי גם כשלונות. אנחנו מאוחדים מאחורי ממשלה שלא הייתה עוד כמוה לזכות בתמיכה לעומק ולרוחב בישראל. נזדקק לתבונה רבה ולהרבה אורך רוח, לתקיפות ולסובלנות ומעל לכל לתחושת אחידות עמוקה כלפי העתיד והדורות הבאים. זוהי הזדמנות נוספת שבידינו להבטיח, על-ידי מעשים שלנו, את גורלנו ואת עתידנו. הדי החל-טתנו ישתקפו בחיי ילדינו. זאת נאותה לגדל ענייני תמיד.

היו"ר ד. נצר:

רשות הדיבור לחברי הכנסת שמואל תמיר, ואחריו — לחברי הכנסת אמיל חביבי.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

גברתי היושבת-ראש, חברי הכנסת. היום לפני הצהרים חילק הרמטכ"ל לחמישים-ואחד אנשי צבא ציונים לשבח על פעלם המופלא במלחמה. בתחתית הציונים לשבח לחיילים ולבני משפחותיהם של החללים

להחזיר את הגלגל אחורנית. הם אסרו מלחמה על תכנית החלוקה בשנת 1948, אך משנהדפו וישראל הרחיבה גבולה — אמרו שהם מוכנים לקבל את תכנית האו"ם ובלבד שניסוג לגבולות החלוקה. לאחר מכן החניקו את השיט שלנו בים-סוף וכפו עלינו את מבצע סיני. הם הובסו וגאלצו לפתוח לפנינו את מצרי טיראן. לפני מלחמת ששת הימים אמרו שהם מבקשים את ישראל לסגת מהישיגיה ב-1956. משנחלו כעת את הגדולה במפלותיהן, הם מבקשים לחזור למצב לפני המלחמה. תמיד היו ארצות ערב מוכנות לפתרון של יום אתמול, תמיד סרבו לראות את המציאות של היום ולצפות ליום המחר. אך הגלגל לא יוחזר אחורנית. גם אם נהיה נאלי-צים לחכות עד שיקומו משטרים חדשים בארצות ערב, משטרים שיהיה להם העז להגיד לעמיהם את האמת במקום להדעילו באשלויות ובשטנה. יש ניצנים ראשונים לכך ויש תקווה שמשטרים כאלה יקומו פעם. בינתיים מגיעות אלינו ידיעות מחרדות על גורלם של יהודים בארצות ערב — במצרים, בסוריה, בעירק, בלבנון ובמרוקו. נזכיר כאן, כי הגיעה ידיעה כי אנשי ס.ס. הופקדו במצרים לשמירה על היהודים העצורים, חסרי הישע. מצרים לא הסגירה מעולם שום פושע נאצי למען יועמד לדין. מצרים חולקת עם גרמניה הנאצית את החרפה, שבשתי מדינות אלה, ובשתיהן בלבד, היתה החללה של „הפרוטוקולים של זקני ציון“ חומר לימוד חובה בבתי-הספר.

אנחנו חייבים להכריז כי משטר השופך זעמו על יהודים חפים מפשע, יתן את הדין על כך, ונחזיק כל אחד מהמתעללים ביהודים כאחראי אישית לפגיעות אלה, וכן נדאג לכך כי מי שישלח ידו לפגוע ביהודי, לעונתו ולהתעללו בו, יבוא על עונשו המגיע לו. ישראל כבר הוכיחה כי ידה מגעת להשיג צורר, וכי דם יהודי לא יהיה הפקר בגויים.

חברי הכנסת, באזורים שצה"ל שחרר מצאנו עשרות אלפי אנשים המוגדרים כפליטים. לא אנו הבאנו אותם למצב זה. לא אנו אחראים לסבל שבא בחלקם. אין שום ספק, בבעיית הפליטים, בהיקפה המלא, שאיננו שיתוף פעולה אזורי ובין-לאומי. אולם בגלל כך אין אנו פטורים מלגשת לפחות לראשית פתרונה, בכוחות עצמנו ובאותו סיוע שנוכל לגייס למטרה אנושית זו ממקורות ממלכתיים וידידותיים בחוץ-לארץ. נצטרך לתרום גם ממקורות המדינה. לארצות ערב היה ענין לתחזיק את המאגר האנושי של הפליטים בתנאי החיים הירודים שראינו במחנות, בעיקר ברצועת עזה, ובמידה רבה גם במקומות אחרים. היה להם ענין בכך, שמאות אלפי אנשים יהיו נתונים בהרגשה שאין להם מקום מגורים, שהם נמצאים רק באופן ארעי במקומותיהם, מפני שמקום הקבע שלהם הוא מעבר לגבול, שאילו הם צריכים לחזור באלימות ובמלחמה. כך קיימו והגבירו שליטי ערב את הסבל של אחיהם למטרותיהם הפוליטיות הנפשעות.

מדינת ישראל לא תוכל להחזיק אנשים זמן רב באורח ירוד זה, המגדל אוכלוסיה בלתי-פרודוקטיבית, בעלת תסביכים אנושיים עמוקים. אנחנו חייבים לעשות זאת בראש וראשונה לעצמנו — שתחת דגל ישראלי לא יימשך לאורך ימים סבל רב זה ולא יקוימו תנאים כאלה. לכן מן ההכרח לנשט בכל ההקדם לביצוע מעשי של תכניות פיתוח והתיישבות באזורים שבהם

מכוח התנ"ך? מכוח הציונות? מכוח הצהרת בלפור? מכוח חבר הלאומים? מכוח חלוקת האו"ם? מכוח הכרזת העצמאות? או שמא בכל זאת מכוח שביתת-הנשק שמתה אתם עושים כן.

חזרת הערב, אדוני ראש הממשלה, על נאומך הקודם, בו אמרת: "זו הפעם הראשונה בדורנו שיהודים יכולים להתפלל במערת-המכפלה שבחברון עיר האבות". אך כיצד הרשיתם לעצמכם לסרב לישיבת חברון לשוב ולקבוע את משכנה בחברון עיר האבות, אשר ממנה גורשה על-ידי טבח דמים?

כלנו חזרי שכוונע ששוב אין להוציא מידינו את הגבעות והצוקים החולשים מרמת-הגולן על תל-קציר ועין-גב. אך מדוע לא שמענו היום ברורות — לפחות באותה הצדקה — שלעולם לא נוציא מידינו את גבעות ג'נין המתנשאות על העמק; את מרומי טול-כרם הני-שאים מעל לנתניה; את משלט קלקיליה החולש על הרצליה; ואת נבי-סמואל וראס-ג'אלה, אשר למרגלותיהם פרושה ירושלים וחשופה ממש כמו שאר-ישוב למרגלות תל-עזיזות?

אין אמרת הערב, אדוני ראש הממשלה, באוזני העולם? — "ברצוני להזכיר כי אלה המשתמשים בניסוחים מעורפלים, מקבלים על עצמם אחריות חמורה להידר-דות המצב באזור". אכן, ברצוני להזהיר הערב את ממשלת ישראל, כי אלה בינינו המשתמשים בניסוחים מעורפלים, ומה שחמור יותר: הנוקטים דרך מעורפלת, מקבלים על עצמם אחריות מחרידה כלפי ההיסטוריה העברית וכלפי בטחון האומה ועתידה.

עוד אמרת הערב, כי לא גוזז מקווי הפסקת-האש ללא חווי שלום. בעניינו פסולה נוסחה זו ומזיקה. אך אפילו לשיטתכם, כל חלקי הממשלה הזאת, למה אתם מחכים עוד? כלום לא הבהינו נאצר ואתאסי וחסיין בלשון חד-משמעית, שלא יכרתו אתכם חווי שלום ואף לא יתקרבו לכך? הן אף את הסכמי הפסקת-האש הם הפרו ומפירים בדון ובחוצפה, ובכל דרך שהם רק מסו-גלים לה. למה איפוא אתם ממתנים עוד? מה מעכב בעדכם, זה החודש החמישי, להיות נאמנים לפחות להכר-זותיכם שלכם, ולאור עמדתם הנחרצת של שליטי המדינות הערביות להחיל בפועל את הריבונות הישראלית על השטחים המשוחררים?

מה מעכב בעדכם, זה החודש החמישי, להחזיר התיישבות ישראלית בכל מרחבי ארץ-ישראל, ליוזם התיישבות זו בתנופה ובקצב ולקבוע את העובדות המת-חייבות מעמדתם החד-משמעית של המשטרים האויבים? הוא הדין לגבי הפליטים הערביים. הרי באינטרס שלנו הוא להתחיל במו ידיו בהתרת הפקעת הזאת, מקור לסבל ולחבלה כאחד, בסיס למתקפות מדיניות חוזרות ונשנות נגדנו. היכן כאן היזמה החיובית, התעוזה, התנועה?

ולבסוף, אדוני ראש הממשלה: כינון השלום, או לפחות ראשית השלום, איננו בידי נאצר, אשר נעשה מכשיר בידי קולוניאליזם חתרני צפוני זר. יסוד השלום הוא בראש וראשונה בידיו ובידי ממשלת ישראל. הסכסוך המקורי, האמיתי, היה בין היהודים לבין ערביי ארץ-ישראל. והשלום הראשון חייב להיכון בין היהודים לבין

ציין את הסגולות הנעלות אשר ייחדו אותם: עזו רוח, יומה, תנושיה, הסתערות למטרה ודביקות במשימה. אכן, אלו התכונות האופייניות לצה"ל ובהן חולל את המעש האדיר. צר לי, אך כל הרצון הטוב, ובלי להתייחס אישית לחברי הממשלה, אי-אפשר לשייך אף אחת מן הסגולות הללו לממשלה או למדיניותה. העמדות המדי-ניות שהיו נקוטות בידי הממשלה בזירה הבינ-לאומית עמדו בסימן של הצטדקות ודפניסובה, אך גרועים מכך היו המחוללים המרכזיים במאבק על מימוש הישגי הנצחון ומיצויים כאן במרחביה של ארץ-ישראל.

הכרזתם, אדוני ראש הממשלה, אתה ושר החוץ, כי הסכמי שביתת-הנשק מתו ואינם עוד. גם הערב חזרת וקבעת כי "הסכמים אלה בוטלו עקב התגרות, מלחמה ותוקפנות" של ירדן, מצרים וסוריה. אך הגורם המדיני היחיד המקיים והמחיה את ההסכמים המתים הללו אינו אלא ממשלת ישראל. שאם לא כן הוא — על מה ולמה עומדים שוטרים ומוכסים ישראלים ליד מגידו, בטול-כרם, סמוך לשעפט ובואכה בית-לחם, וביתר העמדות לאורך קו שביתת-הנשק ההיא, המתה? שאם לא כן — על מה ולמה זכאים עובדי חבל עזה, בכל עת, לצאת ולבוא ליהודה ולשומרון, התחומים במסגרת הקו הישן של שביתת-הנשק המתה, הקו הקרוי "הקו הירוק", אך תושבי תל-אביב ועין-חרוד נזקקים, לשם אותה מטרה עצמה, להיתר מיוחד?

שאם לא אתם המקיימים את קו שביתת-הנשק, אשר הכרזתם כי מתה, כקו מבדיל ומפריד בין ישראל לבין השטחים שאותם מכנים אותם בשם הפוגע "שטחים מוחזקים", מדוע קם בשמכם תובע צבאי בבית-המשפט בעזה ותובע לדון את הנאשמים על-פי החוק המצרי, שעה שסניגורם הערבי טוען לריבונות ישראלית בחבל עזה?

אם נכון הדבר כי האזורים הללו הוחזקו על-ידי הירדנים והמצרים לא בזכות, אלא בכוח, בכוח כיבוש צבאי בלתי-חוקי, כפי שהכרזת הערב, אדוני ראש הממשלה, ואמת נכון הדבר הזה שהואלת סוף סוף להשמיעו כאן הערב, לאחר שהמישה חדישים אנו תובעים לעשות כן בזירה הבינ-לאומית; אם כך הוא — על מה ולמה מקיי-מים אתם בענותות ובשילה, במערת-המכפלה ובקבר-רחל, בשומרון בירת ישראל ובבית-לחם היהודה, את החוק הבלתי-חוקי של שלטון הכיבוש ההאשמי? שהרי זכות אינה עומדת לו; כוחו — שוב אינו קיים בשטחים אלה, אם הוא קיים. כל עיקר. הסכמי שביתת-הנשק הרי מתו. באיזו רשות איפוא מחזירים אתם לעצמכם להשליט מחדש במו ידיכם, בניגוד לאמת ההיסטורית, בניגוד ליסודות המשפט, בניגוד לצורך המדיני והבטחוני, — באיזו זכות מותרים אתם לעצמכם להשליט בזימתכם את חוקי האויב ומשפטיו על שטחי ארץ-ישראל, וליצור מצב שבו נאלץ אתמול שופט ישראלי לקבוע, כי הריבונות הישראלית אינה פרושה על עזה?

במה, סוף סוף, אדוני ראש הממשלה, עדיפה כיום לוד על חברון עיר האבות, רמלה על רמאללה ועכו על יריחו? אלו ואלו הן ארץ-ישראל. אלו ואלו לא נכללו במפות החלוקה שנקבעו על-ידי האו"ם ב-1947. אלו ואלו שוחררו על-ידי צה"ל. מכוח איזו סמכות מהינים אתם היום לנהוג בשטחים אלה כבשטח אויב?

הקיים, פתרון אשר ימנע חידוש המלחמה בהבטיחו שני דברים יסודיים: נסיגת הכוחות הישראליים מהשטחים שנכבשו במלחמת ה-5 ביוני והסדר שלום צודק לסכסוך הישראלי-ערבי.

אין אנו מתעלמים מפעילותם של כוחות חזקים בארץ גוֹן הבין-לאומי המנסים להכשיל פתרון מדיני זה. בראש כוחות אלה עומדת ממשלת ארצות-הברית, אשר העולם כולו יודע כי היא נלחמת בעם הגיבור של וייטנאם, הורסת את עריה וכפריה של וייטנאם הצפונית, לא למען חירותו ושלומו של העם בווייטנאם הדרומית, אלא למען תכנית המלחמה הגלובאלית של האימפריאליזם האמריקאי. אני בטוח כי עם ישראל יודע כי אלה שידיהם מגוולות בדמו של עם וייטנאם אינם דואגים באמת לעתידו של עם ישראל, לשלומו ולבטחונו. הם מדברים על השלום במזרח אסיה. לא למען השלום תמכו במלחמת ה-5 ביוני. לא למען עתידה של מדינת ישראל הם מעודדים כיבושים טריטוריאליים, אלא הם רוצים לדחוף לחידוש המלחמה בתקווה שעוד יצליחו — על חשבון דמם וסבלם של היהודים והערבים — להגשים אותן המטרות הפוליטיות שהמלחמה לא הגשימה אותן, והן — להפיל משטרים אנטי-אימפריאליסטיים בארצות הערביות ולהחזיר את השליטה הבלעדית של האימפריאליזם על המזרח העתיק והמתחדש שלנו. הם מנסים להבעיר כאן, אצלנו, את האש של מלחמת וייטנאם שניה.

אנו הקומוניסטים, אשר התנגדנו למלחמה הזאת, תמכנו בהפסקתה מן הרגע הראשון, ערדנו בכל כוחנו כל מאמץ למציאת פתרון מדיני למשבר והתנגדנו לכל הכרזה ופעולה מלחמתית ומוזיונית, לקריאת הנקם והתג' מול מכל צד שהוא — קוראים לממשלה, לכל הכוחות האחראיים בישראל, על מנת להקל על מציאת פתרון מדיני למשבר, לחדול מכל פעולה והכרזה אשר רק תקשה על מציאת פתרון כזה ותכשילו.

בארצות הערביות גוברת הגישה המציאותית לבעיית היחסים הישראליים-הערביים. בטוחני כי הממשלה, החולשת על אמצעי אינפורמציה רחבים, יודעת כי המלך חוסיין דיבר בשמם של בעלי גישה זו כאשר הצהיר בפאריס: „אין אנו שוללים את זכותה של אומה כלשהי להתקיים. ישראל היא אומה, אם נרצה בכך ואם לאו“. בטוחים אנו כי הכרזה ישראלית רשמית על נכונות לסגת מן השטחים הכבושים ועל נכונות לפתרון צודק של הסכסוך הישראלי-ערבי תביא לשינוי דיקלי של האווירה ולנכונות ערבית לפתרון צודק בר-קיימא ובדרכי שלום של הסכסוך, אשר יבטיח את כל זכויותיה בטחונה ועתידה של ישראל, בד בבד עם הבטחת הזכויות של הארצות הערביות וחיותיהם הצודקות של ערביי פלש-תינה.

העמים הערביים שוללים כעת, שלילה גוברת והולכת, גישות והכרזות שוביניות בלתי-צודקות ובלתי-מציאותיות לגבי ישראל והסכסוך הישראלי-הערבי. בארצות הערביות החוגים המצדדים בפתרון מדיני למשבר ובפתרון צודק, בדרכי שלום לסכסוך הישראלי-ערבי — ידם על העליונה. בשבוע שעבר הגיעה לידיו הכרזה פרוגרמטית של המפלגה הקומוניסטית הירדנית, בעלת השפעה בארצה, הקוראת במפורש לפתרון צודק ובדרכי שלום של הסכסוך

ערבי-ישראלי. כאשר ייכון שלום זה, תישמט בהדרגה קרקע החתרנות מתחת לרגלי האימפריאליזם הערבי של נאצר ובעלי בריתו. ואילו כיוון שלום זה — בין היהודים ובין הערבים בארץ-ישראל — כל כולו בדינו.

אכן, בתחילה יהא זה שלום כפי לגבי רבים מהם. אך ההיסטוריה והעולם המדיני חובקים מדינות לרוב אשר הגיעו לשלום אמת דרך שלב המעבר של שלום כפוי.

שפה ברורה, ובמיוחד מעשים חד-משמעיים כאן, ההופכים את הריבונות הערבית למציאות חיה בכל מרחבי ארץ-ישראל, לרבות בסיני, הם שיקבעו סופית גם את עמדתם ומעשיהם של התושבים הערביים, ובסופו של דבר הם שיכריעו גם בזירה הבין-לאומית. שלום זה בארץ-ישראל הוא שייצור את האקלים החדש וישא בחובו בהמשך הזמן את השלום לאיזור כולו.

זכיתם, אדוני ראש הממשלה, ובידיכם, ממש בידיכם, הגורל. האם תמצאו בקרבכם כוח ותושיה להיענות לאתגר?

היו"ר נצר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת חביבי.

אמיל חביבי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. חמישה חודשים בקירוב עברו מאז מלחמת ה-5 ביוני — וכבר נאלצת הממשלה להודות כי מלחמה זו לא פתרה את בעיות היסוד של ארצנו, אלא סיבכה אותן עוד יותר. ראש הממשלה הכריז בפני משלחת הסקר של המגבית היהודית המאוחדת: „כלל אינני בטוח אם המלחמה היא רק מאחורינו ואם איננה גם לפנינו“. ועוד אמר: „שעת החירום עודנה נמשכת. מלחמת ששת הימים אמנם הצילה את ישראל מהשמדה, אולם לא פתרה את בעיות עתידה“.

חברי הכנסת הנכבדים, אין ברצוני לחזור כעת אל העבר, אל ההבטחות לעם, כאילו הנצחון הצבאי, מדיניות הכוח והכיבושים הטריטוריאליים מובילים בהכרח אל השלום עם העמים הערביים אשר עם ישראל שואף אליו. אני בטוח כי העם ידרוש דין-וחשבון משליטיו אשר חוליו אותו שולל. אנו, הקומוניסטים, התנגדנו תמיד, גם לפני מלחמה זו, למדיניות הכוח וההכרעה הצבאית, המתנכרת לזכויותיו של העם השני השוכן בארץ הזאת. תמיד ראינו בה מדיניות הרפתקנית המרחיקה את השלום, המעמיקה תעלות איבה ואין בכוחה לפתור שום בעיית יסוד מבחינתה הצודקות של ישראל.

עם ישראל אינו תוקפן, אינו רוצה לשעבד עם אחר. הוא רוצה לחיות בשלום ובבטחון במדינתו. אך שליטיו ניסו להוליך אותו שולל, כבשנת 1956, כאילו מדיניות הכוח וההתפשטות תשיג את השלום ואת הבטחונו. והנה אותם שליטים נאלצים כעת להודות בעקי-פין כי זאת היתה הרפתקה אשר לא הגשימה את הבטיחותיהם לעם.

ברצוני לדבר היום על העתיד. לאן פנינו? לשלום או לחידוש המלחמה? מאמצים אדירים נעשים כעת בארץ גוֹן האומות המאוחדות למציאת פתרון פוליטי למשבר

האדירים בעולם, בראשם ברית-המועצות, יכלו להפסיק את המלחמה הזאת, יכלו לחסל את תוצאותיה ולשמור על שלום העולם.

אלה שדחפו למלחמת ה-5 ביוני, טענו בהערכתם כי יחסי הכוחות בעולם השתנו מאז לטובת האימפריאליזם והתוקפנות. תוצאותיה הפוליטיות של מלחמה זאת מוכיחות כי אין ביכולתו של האימפריאליזם להחזיר את גלגל ההיסטוריה אחורה. גם מלחמה זו יכלו כוחות השלום האדירים, ובראשם ברית-המועצות, להפסיקה. אנו בטוחים שגם תוצאותיה תחוסלנה. יהיה זה לטובת השלום, לטובת עם ישראל והעמים הערביים.

בימים אלה נחוג, יחד עם כל האנושות המתקדמת, את יובל שנת החמישים למהפכת אוקטובר הסוציאליסטית הגדולה, לייסוד המדינה הסוציאליסטית הראשונה בעולם, ברית-המועצות. מנצלי הפועלים ומדכאי העמים ניסו להחניק מהפכה זו בעודה באיבה, אך לא יכלו לה. מהפכת אוקטובר שינתה את פני העולם. מעמד הפועלים, נושא דגל הסוציאליזם, עומד במרכז ההתפתחות של תקופתנו. הקאפיטליזם אינו עוד השליט היחיד בעולם. האימפריאליזם אינו עוד כל-יכול.

רק פוליטיקאים הרפתקניים מתעלמים מהמיצאותה של ברית-המועצות, מסייתם נגדה ואינם שמים לב לעמדותיה ולדעותיה. מדינת אוקטובר הסוציאליסטית היא היחיד הנאמן ביותר של כל העמים, של עם ישראל והעמים הערביים. גם בזמן המשבר האחרון, אחרי ניתוק היחסים עם מדינת ישראל, חזר ראש ממשלת ברית-המועצות, בנאמו באו"ם ב-19 ביוני, על מדיניותה העקרונית והעקבית של ברית-המועצות, ואמר: „במשך חמישים שנות קיומה של ברית-המועצות התייחסה לכל אומה, גדולה כקטנה, ביחס של כבוד. לכל אומה הזכות להקים את המדינה הלאומית העצמאית שלה. זהו אחד מיסודותיה העיקריים של המדיניות הנהוגה על ידי ברית-המועצות. זה אשר קבע את עמדתנו לגבי ישראל כמדינה כאשר תמנה, בשנת 1947, בהחלטות האומות המאוחדות להקים בטרטוריה של ארץ-ישראל, הקולוניה הבריטית לשעבר, שתי מדינות עצמאיות — מדינה יהודית ומדינה ערבית. מדודכת על יסודות אלה קשרה ברית-המועצות יחסים דיפלומטיים עם ישראל.“

כנסת נכבדה, הידידות עם ברית-המועצות היא כורח חיוני לישראל. מדיניות ישראלית רשמית אשר תסכים לפתרון מדיני צודק למשבר הנוכחי ולסכסוך הישראלי-ערבי, תרכוש את ידידותה ואת עזרתה של המעצמה הסוציאליסטית האדירה, תשרת את האינטרסים האמיתיים של מדינת ישראל ותוציא את ישראל מהבדידות במזרח התיכון ובעולם.

חברי הכנסת, אנו בדעה כי היהודים והערבים שילמו מספיק בדמם בעד השגת השלום ועתיד החופש, הבטחון והשלווה. השלום מגיע לנו. יש סיכויים ממשיים להשגת השלום. העמים לא יסלחו לעולם לאלה אשר יחמיצו הזדמנות היסטורית זו.

היו"ר ד. נצר :

המשך הדיון בהודעת ראש הממשלה יתקיים בשיבת מחר.

הישראלי-ערבי והמתנגדת לכל פעולה אשר תקשה על מציאת פתרון מדיני למשבר, כולל פעולות התנגדות מזוינות בשטחי הכיבוש. היו זמנים שבהם דחה ראש ממשלה במדינת ישראל את תכנית השלום שלנו, באמרו, שאין בארצות הערביות כוחות המצדידים בתכנית זו. כעת אנו אומרים כי כוחות אלה הפכים יותר ויותר לכוח הקובע בארצות הערביות. מציאת הסדר שלום צודק תלויה כעת, יותר מאי-פעם, בישראל. מדיניות ישראלית פאסיבית באמת, שוחרת שלום באמת, היא זאת אשר תעודד כוחות אלה ותחדל מכל הכרזה ופעולה העלולות רק לסייע לכוחות ההרפתקניים בארצות הערביות. אנו קוראים לכל כוחות השלום, לכל שוחרי אהוות העמים בארצנו, לקיים את חובתם ולהושיט יד של שלום ואחוה לכוחות השלום הערביים.

כנסת נכבדה, הסיכויים לפתרון מדיני, צודק ובדרכי שלום, הם ממשיים וגדולים. אך באותו הזמן גוברת הסכנה לחידוש המלחמה. התקריות הטרוריות של הטבעת המשחתת „אילת“ ושל הריסת בתי-הזיקוק בעיר סואץ, עם אבדן חיים יקרים של צעירים יהודיים וערביים, המחישו בפני עם ישראל והעמים הערביים את הסכנות הנוגעות מהמשך המצב הקיים ומחידוש הקרבות.

בתנאים כאלה אין זה קשה לשלח יצרים ולקרוא לפעולות נקם ותגמול. אך ההידרדרות — לאן תביאנו? שר הבטחון רמז על האפשרות של השתתפות המעצמות הגדולות בהתלקחות מחודשת על גדות התעלה. האם אין זה בורז, כי חידוש המלחמה עלול לסכן את שלום העולם ולהפוך חלק עולם זה לוויטנאם שניה, עם כל הקרבנות וההרס?

מי שרוצה בהסדר שלום, בשלומה ובטחונה של ישראל, יעשה הכל למען הצלחת המאמצים באו"ם למציאת פתרון מדיני למשבר. אך מי שחושב על הגשמת המטרה של האימפריאליזם, שהמלחמה הזאת לא הגשימה, והיא הפלת המשטרים האנטי-אימפריאליסטיים בארצות הערביות — דוחף לחידוש הקרבות. בטוחני כי עם ישראל רוצה בשלום ולא יסכים שישחקו בגורלו למען התכניות התוקפניות של האימפריאליזם במזרח התיכון.

מעל במה זו קוראים אנו לכל החוגים האחראיים במדינה לשים קץ להתחדשות השוביניזם המסוכנת על השאלה — מי יותר לאומני, מי יותר בעד מה שקרוי „של-מות המולדת“, ומי יותר בעד הישארות בשטחים הכבושים וכדומה. יהיה זה טראגי עד מאד אם אווירה שוביניזם עכורה זו, לאחר שנדחתה על-ידי העמים הערביים בקר-בם הם, תשתלט על ישראל ותדאק כל מחשבה צלולה. הדי שזקקה סכין בבבו של חברנו, חבר-הכנסת מאיר וילנר, היא אחת התוצאות של אווירה זו, והיא איום נגד כל מי שמתנגד ומי שיתנגד בעתיד לדרך ההרפת-קנית של מלחמה וכיבושים טריטוריאליים.

כנסת נכבדה, אתמול מלאו אחת-עשרה שנה מאז מלחמת סיני האומללה. גם למלחמה הזאת התנגדנו. הערכנו אותה כהרפתקה, המנוגדת לעניין השלום הישראלי-ערבי, שאינה תואמת את יחסי הכוחות בעולם. התוצאות והכוחות את צדקת הערכתנו. כוחות השלום

ד. חילופי גברי בוועדות הכנסת

החוקה, חוק ומשפט, במקום חבר-הכנסת רפאל; חברת-הכנסת סנהדראי ייכנס לוועדת הכנסת, במקום חבר-הכנסת רפאל; חבר-הכנסת דניאל לוי ייכנס לוועדת הכנסת, במקום חבר-הכנסת חזני.

אבקש את הכנסת לאשר חילופי גברי אלו.

היו"ר ד. נצר:

אין התנגדות, ואני קובעת שהכנסת מאשרת חילופי גברי בוועדות הכנסת, כפי שהובאו על-ידי יושב-ראש ועדת הכנסת.

הישיבה הבאה של הכנסת – מחר בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

היו"ר ד. נצר:

רשות הדיבור ליושב-ראש ועדת הכנסת, להודעה על חילופי גברי בוועדות הכנסת.

ברוך אזניה (יו"ר ועדת הכנסת):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אני מתכבד להודיע לכנסת על חילופי גברי בוועדות הכנסת: מטעם סיעת המפלגה הליברלית העצמאית ייכנס חבר-הכנסת האזנר לוועדת החוץ והבטחון, במקום חבר-הכנסת הררי.

מטעם סיעת המפלגה הדתית-לאומית ייכנס חבר-הכנסת בן-מאיר לוועדת החוץ והבטחון, במקום חבר-הכנסת רפאל; חבר-הכנסת זוארץ ייכנס לוועדת

הישיבה נעולה בשעה 20.15.